

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра української мови та мовної підготовки іноземців

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

**Економічна термінологія в системі української мови:
семантико-структурний аналіз**

**Economic Terminology in the System of the Ukrainian Language:
Semantic and Structural Analysis**

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
ОП Українська мова та література

Оксана ГЕЙНА

Науковий керівник:

д. філол. н., проф. Алла РОМАНЧЕНКО _____

Рецензент:

д. філол. н., проф. Тетяна КОВАЛЕВСЬКА

Рекомендовано до захисту:

протокол засідання кафедри української
мови та мовної підготовки іноземців

№ __ від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Тетяна КОВАЛЕВСЬКА

Захищено на засіданні ЕК № 4

протокол № _ від _____ 2024 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

_____ проф. Алла РОМАНЧЕНКО

Одеса
2024

З М І С Т

Вступ.....	3
Розділ 1. ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАУКОВИХ ЗНАНЬ.....	8
1.1. Формування української термінології.....	8
1.2. Термінологія як своєрідна система.....	15
1.3. Поняття термін та його ознаки.....	19
1.4. Економічна терміносистема як специфічний об'єкт дослідження.....	25
<i>Висновки до першого розділу.....</i>	<i>28</i>
Розділ 2. ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА В СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ.....	30
2.1. Системність термінної лексики.....	30
2.2. Парадигматичні відношення в економічній термінолексичі.....	33
2.3. Синоніми у сфері економіки як лексична парадигма.....	37
2.4. Антоніми як лексична парадигма в економічній галузі.....	43
2.5. Гіперо-гіпонімія в економічній термінолексичі.....	46
2.6. Запозичення як джерело поповнення терміносистеми.....	52
<i>Висновки до другого розділу.....</i>	<i>57</i>
Розділ 3. ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА В СТРУКТУРНО- СЛОВОВІРНОМУ, МОРФОЛОГІЧНОМУ ТА СИНТАКСИЧНОМУ АСПЕКТІ.....	59
3.1. Мотивованість термінів: загальна характеристика.....	59
3.2. Морфемні способи творення економічних термінів	62
3.3. Неморфемні способи творення економічних термінів.....	66
3.3.1. Лексико-семантичний спосіб творення термінної лексики.....	66
3.3.2. Лексико-синтаксичний спосіб творення термінної лексики.....	68
3.4. Структурні типи термінологічних сполучень.....	72
<i>Висновки до третього розділу.....</i>	<i>74</i>
Висновки.....	77
Список використаної літератури.....	80

ВСТУП

Термінологічна лексика є важливим компонентом лексичного складу розвиненої мови, в ній відбиваються наукові досягнення, диференціюються наукові знання, відображається рівень науково-технічного прогресу, характер економічної, політичної, суспільно-культурної, виробничої діяльності людей. Термінологія окремої професійної сфери – динамічний процес, терміносистема постійно розвивається, має як загальні, так і специфічні закономірності.

Теорія терміна як окрема галузь мовознавства формувалася на початку ХХ ст. У методологічному плані термінознавство цього періоду зазнавало величезний вплив логіки та лінгвістики. Подібне єднання сприяло формуванню ідеї, що можна сконструювати логічно бездоганну мову, яка була б позбавлена двозначностей природної мови та здатна виражати наукову істину. Такою мовою виявилася *мова для спеціальних цілей*, об'єктом дослідження якої стала спеціальна лексика, що утворює терміносистему – знакову модель певної теорії спеціальної галузі знання або діяльності, елементами якої є терміни.

Виявлення закономірностей формування та розвитку конкретного галузевого знання входить до завдань теорії спеціальної мови і має два аспекти: екстралінгвістичний, що включає особливості зародження термінології, хронологію розвитку і внутрішньогалузеву специфіку, і власне лінгвістичний, що передбачає дослідження породження термінології, її впорядкування, систематизації та функціонування.

Упорядкування спеціальної лексики має велике значення для взаємопорозуміння фахівців, підготовки наукових та технічних кадрів, видання наукової літератури, планування, розвитку міжнародних наукових та економічних зав'язків, отримання та обміну інформацією, розробки автоматизованих систем. Вдалі терміни можуть сприяти розвитку науки, а невдалі – гальмувати цей процес.

Вчені фіксують, що внаслідок «інформаційного вибуху» та прискорення росту наукових знань відбувся і «термінологічний вибух» – різке збільшення кількості нових термінів. Цей процес зафіксований в усіх розвинених мовах. За

даними вчених, у середньому кожні 25 років кількість наукових дисциплін подвоюється, за даними Британської енциклопедії, в ХХ столітті з'явилося понад 2000 наукових дисциплін, при цьому кожна нова дисципліна потребує власної термінології, що призводить до стрімкого росту кількості термінологічних систем та до збільшення омонімії та синонімії термінів.

Економіка – це найважливіша сфера суспільного життя, у якій шляхом використання різноманітних ресурсів здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується й постійно розвивається система продуктивних сил та економічних відносин. Сучасне життя вимагає певної обізнаності будь-якої пересічної людини в окремих економічних поняттях. Саме тому економічна термінологія може розглядатися (і розглядається) у сучасному мовознавстві не тільки як маркована мова, але і як складник загальнонаціональної української лексики.

Різні аспекти термінології досліджувались низкою українських і зарубіжних учених. Основні теоретичні поняття термінознавства були визначені в наукових працях багатьох мовознавців. Розглядали природу терміна, його особливості у порівнянні із загальноживаними словами І. К. Білодід, Н. Ф. Непийвода, Б. М. Головін, О. О. Тараненко, М. О. Вакуленко, Р. Ю. Кобрін, І. М. Кочан, Т. І. Панько, В. О. Балог, Л. Г. Боярова, В. О. Винник, В. В. Жайворонок, Л. С. Паламарчук, Л. М. Полюга, З. Й. Куньч та інші.

Семантичні та дериваційні аспекти термінології привернули увагу А. С. Герда, К. Г. Городенської, В. П. Даниленко, Є. А. Карпіловської, Л. О. Симоненко, О. В. Суперанської та ін. Л. М. Томіленко досліджував особливості представлення термінів у словниковій літературі, А. В. Грицьків вивчав міжсистемну взаємодію як чинник термінотворення, А. С. Дяков – семантичний та соціолінгвістичний аспект творення термінів.

У сучасній лінгвістиці особливе місце посідають студії, у яких зацентровано увагу на вивченні *економічної термінолексики*. Зокрема, наукові праці Т. М. Дячук, О. В. Чуєшкової, М. І. Навальної, Г. Ю. Пастернак,

Г. В. Чорновол, І. І. Вакулик, Н. С. Лиса, Т. М. Янкова та інших учених характеризують шляхи та способи формування економічної терміносистеми, висвітлюють питання її стандартизації та кодифікації. Значну увагу приділено дослідженню терміносфери низки економічних наук та галузей.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю вивчення та впорядкування сучасної української термінології, зокрема економічної, яка на сьогодні активно поповнюється варваризмами, а тому потребує негайного термінологічного опрацювання та стандартизації.

У нашій роботі ми зосереджуємо увагу на аналізі саме економічної терміносистеми сучасної української мови з акцентом на підсистему «Ринкова економіка», оскільки саме в цій сфері відбулося значне збільшення терміноодиниць на етапі незалежного формування та нормування української національної мови, що безпосередньо пов'язано з сучасним періодом незалежності України як держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано у межах наукової теми кафедри української мови та мовної підготовки іноземців ОНУ імені І. І. Мечникова «Дослідження психо- і нейролінгвістичних аспектів комунікативної сугестії» (№ 0124U002647).

Об'єктом дослідження обрано економічну термінологію української мови.

Предмет дослідження – семантичні відношення та структурні особливості в системі економічної ринкової термінології української мови.

Метою нашого дослідження є виявлення та аналіз основних семантичних та структурних особливостей економічної термінології в системі української мови.

Поставлена мета та логіка дослідження визначили необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати закономірності розвитку української економічної термінології;
- виявити основні тенденції розвитку мови у сфері термінології в аспекті джерел формування термінології та способів терміноутворення;

- визначити роль лінгвальних й екстралінгвальних чинників у процесі термінотворення;
- схарактеризувати парадигматичні відношення в економічній термінолексичі;
- висвітлити особливості процесів деривації української економічної термінології.

Методи дослідження співвідносяться з його метою та завданнями. При дослідженні термінологічного матеріалу з урахуванням його специфіки застосовувалися описовий, структурно-семантичний, метод кількісних підрахунків; прийоми лінгвістичного спостереження, класифікації та систематизації, елементи словотвірного аналізу, зокрема описовий метод забезпечив характеристику термінової лексики щодо семантики, компонентний аналіз сприяв з'ясуванню семантичної структури термінів, дистрибутивний аналіз уможливив встановлення лексико-семантичних відношень в обраній терміносистемі, елементи словотвірного аналізу залучені під час встановлення способу словотворення.

Новизна роботи полягає в тому, що економічна термінологія, а саме терміни ринкової економіки, ще не піддавалася узагальнювальному комплексному опису в аспекті семантичного та структурно-словотвірного аналізу. Існуючі дослідження економічної термінології дають лише попереднє уявлення про структурно-морфологічні, структурно-синтаксичні та структурно-семантичні особливості окремих підсистем указаної терміносфери.

Теоретична значущість роботи полягає в узагальненні існуючих наукових поглядів на проблему терміна як одиниці спеціальної мови та у розробці семантико-структурного аспекту дескрипції термінології.

Практична значущість роботи полягає в можливості використання її результатів під час підготовки економічних термінологічних словників, для проведення нових дослідних робіт у галузі термінології також у межах вибіркового компонентів для економістів.

Джерельною базою дослідження послугував «Економічний словник», укладений колективом авторів (Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич) [52].

Фактичну базу дослідження становило понад 500 економічних термінів та понять.

Апробація роботи. Основні результати дослідження було апробовано на наукових конференціях та у публікаціях:

1. VI Міжнародна науково-методична конференція «Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку» (21-22 лютого 2023 р., м. Одеса).

2. VII Міжнародна науково-методична конференція «Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку» (6-7 березня 2024 р., м. Одеса).

3. Восьмі міжнародні наукові читання пам'яті члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка (26-27 вересня 2024 р., м. Одеса).

Публікації:

1. Гейна О. В. Аналіз професійного дискурсу як особливості мови економістів. *Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали VII Міжнар. наук.-метод. конф. (Одеса, 6-7 березня 2024 р.). Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 5-6.

2. Гейна О. В. Засоби активізації засвоєння наукової економічної лексики з дисципліни «Іноземна мова (українська)». *Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали VI Міжнар. наук.-метод. конф. (Одеса, 21-22 лютого 2023 р.). Одеса : ОНЕУ, 2023. С. 77-78.

3. Гейна О. В. Роль термінології у формуванні методично орієнтованого лінгвістичного мислення здобувачів вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. Серія «Філологія». 2024. Вип. № 4 (22). С. 107-117.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

1.1. Формування української термінології

Розвиток термінознавства як галузі лінгвістики пов'язаний з загальним розвитком мовознавства, але він також залежить від розвитку країни в цілому, адже відображає розвиток науки, суспільного життя, економіки держави тощо. Зацікавлення науковою мовою в Україні зростало в часи національного відродження. Коли послаблювалися заборони та переслідування, українська наукова мова мала можливість розкривати свій потенціал.

Відомо, що спеціальна лексика відрізняється від загальноживаної насамперед тим, що її розвиток піддається регулюванню. Спеціальний характер такої лексики зумовлює вибір методів її аналізу та впорядкування. Еволюція методології термінознавства відбиває його історичний розвиток.

Увага до українських систем термінів та їхніх окремих складників почала формуватися наприкінці ХІХ ст. і стабілізувалася у 20-30-ті рр. ХХ ст. Саме з цього часу термінознавство розвивається як окремий лінгвістичний напрямок.

Прийнято вважати, що в україністиці поняття «термін» вперше було використано М. Левченком в статті «Замѣтка о русинской терминологіи», надрукованій у липневому номері часопису «Основа» за 1861 рік, де він наголошував на тому, що наукові терміни треба створювати в дусі народної мови (Детальніше про це див. [43]).

На історію формування української наукової термінології чи не вперше звернув увагу І. І. Огієнко, який зазначив свого часу, що протягом початку середніх віків, коли наука не була ще загальним, громадянським «добром», а належала лише купці людей, для яких вона була ремеслом (такі люди мали особливу мову «на вислів своєї науки», незрозумілу народним масам, від якої, власне, й пішла наукова термінологія), джерелами «нашої» термінології була грецька й латинська термінологія. Невдалі її переклади на слов'янську мову, вважав дослідник, спричинили «силу термінів, то зовсім незрозумілих, то зовсім не відповідних тому розумінню, якого знаком їх уживають». Власне

українська наукова термінологія, на переконання І. І. Огієнка, почала вироблятися «на підставі народної мови» [32, с. 98-102].

Історія формування української термінології є частиною історії розвитку всієї лексичної системи мови.

Як зазначає В. Л. Іващенко, перші спроби огляду історії розвитку термінознавчої думки й власне термінологічної діяльності в Україні, починаючи ще з 60-х рр. XIX ст., здійснив Гр. Холодний у статті «До історії організації термінологічної справи на Україні» (1928), де акцентує увагу на важливих моментах цього процесу: організації нових термінологічних комісій, «Термінологічного інституту», створення Інституту Української Наукової Мови Української Академії Наук та ін. [10, с. 9-20].

Короткі огляди локальної термінологічної роботи 20-х рр. в Україні представлені також у статтях М. М. Семеніва «Термінологічна праця в Одесі в рр. 1925-1928» (1928), Ф. Калиновича «Природничий відділ ІУНМ. Короткий огляд роботи (над створенням української природничо-наукової термінології) за час його існування. 1918-1929 рр.» (1930), Г. Коваленка-Коломацького «Бюро народних термінологічних матеріалів Інституту української наукової мови» (1928) [10, с. 12].

Загальноприйнятою в україністиці стала запропонована В. Л. Іващенко [10, с. 12] періодизація, відповідно до якої виділяються шість періодів, які яскраво ілюструють зв'язок розвитку лексичної системи мови з історією матеріальної і духовної культури українського народу. Ці періоди є і періодами формування української термінології.

1. *IX - перша половина XIX ст.* – період стихійного нагромадження термінологічної лексики).

В цей час важливу роль у поширенні наукових знань в Україні відіграли Острозький культурно-освітній центр (1580-1608); братські школи, що виникали в XVI-XVII ст.; Київський культурно-освітній центр (Братська школа – з 1615 р., Києво-Могилянська колегія – з 1632 р., Києво-Могилянська

академія – з 1701 р.). Уже в XVII ст. учений Києво-Могилянської академії Г. Кониський обґрунтував теорію терміна.

Українську науково-виробничу, природничу, мистецьку термінологію представлено в загальномовних словниках того часу. Звісно, недержавний статус української мови, заборони її як засобу спілкування і державна роз'єднаність української мовної території гальмували розвиток української наукової мови до середини XIX ст.

2. Період *другої половини XIX ст. - початку XX ст.* Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка, яке з 1892 р. стає першим українським науковим центром на зразок європейських академій. Саме тут була сконцентрована робота з термінознавства провідних учених кінця XIX – початку XX ст. Наддніпрянської України (А. Кримський, Б. Грінченко, І. Стешенко, В. Антонович, О. Кониський) та Наддністрянської України (І. Верхратський, М. Пачовський, І. Франко, Т. Барановський, С. Качала, О. Огоновський).

Термінологи Наукового товариства імені Тараса Шевченка мали різні погляди на розвиток української термінології, тому виокремились такі дві групи науковців:

1) прихильники термінотворення в дусі народної мови, на її основі й за її законами (В. Левицький, І. Пулюй, І. Верхратський, І. Кандяк, Р. Цегельський);

2) прихильники запровадження в українську мову інтернаціональної термінології (І. Горбачевський, С. Рудницький, М. Вікул, А. Семенцов).

Зусиллями українських учених Наукового товариства імені Тараса Шевченка було вироблено концептуальні положення термінологічної теорії, запропоновано одностайну термінологію і номенклатуру, незважаючи на те, що її творили на землях України, які належали до різних держав.

3. Період проголошення Української Народної Республіки (*1917 р.*), коли було скасовано заборони щодо української мови. Цей період пов'язаний з утворенням наукових товариств у Східній Україні. У цей час зацікавлення термінологією набуває масового характеру, над виробленням української

термінології працювали Українське наукове товариство в Києві (голова М. Грушевський), Кам'янець-Подільський університет (ректор І. Огієнко), Українська академія наук (президент В. Вернадський), Інститут економічної кон'юнктури (директор М. Туган-Барановський), Технічно-термінологічна комісія при Департаменті професійної освіти. Лише впродовж 1918-1919 років у Східній Україні вийшло друком понад 20 словників. З метою координації термінотворчої діяльності в 1918 р. при Українському науковому товаристві створено Термінологічну комісію, а при Українській академії наук (УАН) засновано Правописно-термінологічну комісію. У 1921 р. названі комісії було об'єднано й створено *Інститут української наукової мови Академії наук* (ІУНМ).

4. 1921-1931 – Період діяльності Інституту української наукової мови. Українське мовознавство, зокрема термінологія, за влучним висловом відомого українського термінолога А. Вовка (США), пережило «золоте десятиріччя» (1921-1931), яке залишиться безпрецедентним у світовій практиці [5, с. 92].

Інститут української наукової мови структурно поділявся на шість відділів: природничий (ботанічна, географічна, геологічна, зоологічна, математична, медична, метеорологічна, фізична, хімічна секції), сільськогосподарський (ветеринарно-зоологічна, лісова, фітотехнічна секції), соціально-економічний (економічна, соціологічна, ділової мови, філологічна, філософська, педагогічно-психологічна секції), технічний (архітектурна, будівельна, гідротехнічна, гірнична, електротехнічна, механічна, сільськогосподарського машинознавства, шляхів і мостів, технологічна, доморобська, фотокінематографічна секції), мистецький (музична і театральна секції), правничий.

У 1928 р. було видано «Інструкцію для укладання словників в ІУНМ» [13], «За яким принципом треба укладати українську природничу номенклатуру» О. Янати, «За якими правилами укладає тепер ІУНМ українську природознавчу номенклатуру» Я. Лепченка, у 1930 р. опубліковано статтю «Про принципи складання української технічної термінології» Т. Секунди.

У цих працях сформульовано основні засади творення української термінології, серед яких: термінологія повинна бути народною; у разі відсутності готового терміна в народній мові треба створити його з власномовних морфем; лише у разі непридатності новоствореного терміна запозичувати наукову назву з мови джерела; термін має бути зрозумілий; назва поняття має бути точна й однозначна; термін повинен бути придатний для творення похідних термінів; термін має бути доброзвучний і економний [23, с. 42].

За цей період було опубліковано близько 50 різноманітних словників чи проектів словників із гуманітарних і природничих галузей знань серед яких «Словник хімічної термінології» О. Курило, «Словник геологічної термінології» П. Тутковського, «Словник технічної термінології» І. Шелудька і Т. Садовського, «Словник природничої термінології» Х. Полонського, «Словник фізичної термінології» В. Фаворського та ін. [43, с. 160].

5. *1932-1990 рр.* У тридцятих роках розпочалось переслідування українських мовознавців. Програмними стали статті «На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті» А. Хвилі, «Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння» О. Фінкеля.

В Україні у ці роки формально національну (українську) мову не забороняли, навпаки, говорили про бурхливий її розквіт, але насправді її розвиток коригували у потрібному політичному напрямі. У такій ситуації українська наукова термінологія фактично втратила свою автентичність і перетворилася на копію російської. На цьому акцентує Юрій Шевельов у роботі «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941)»: «Урядове втручання... у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися, як не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії... Радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови» [47, с. 12].

Упродовж 1933-1935 років Інститут мовознавства видавав «Термінологічні бюлетені», у яких значну частину (14,5 тисячі) українських термінів замінено російськими відповідниками (бурштин – янтар, копальня – шахта, линва – трос), уніфіковано рід запозичених термінів на зразок цих запозичень у російській мові (бензина – бензин, синтеза – синтез, емаль (чол. роду) – емаль (жін. роду)). Після виходу цих бюлетенів, які фактично знівелювали багаторічну термінотворчу працю українських науковців, термінологічна діяльність припиняється на чверть століття.

Зацікавлення термінологіями різних галузей знань поновлюється в другій половині 50-х років. Президія АН УРСР у 1957 р. створює Словникову комісію АН УРСР, яку очолив академік І. Штокало. Комісія видала 16 російсько-українських словників із найважливіших галузей знань. Однак не все заплановане було реалізовано, та й головним принципом укладання словників було максимальне зближення української та російської термінологій [5, с. 88-100].

6. *Сучасний період розвитку української термінології (90-ті роки ХХ ст. - початок ХХІ ст.).*

На сучасному етапі розвитку української лінгвістичної науки простежується надзвичайне зацікавлення термінознавством, адже Україна будує незалежну державу, а відтак, українська мова стає основною мовою науки, освіти, документації. Звісно в нових умовах однією проблем, які потребували негайного вирішення, стала проблема формування терміносистем різних галузей. Помітним є намагання науковців-фахівців у різних сферах знань і мовознавців унормувати галузеві термінології [27, с.15-20].

Сформулювати та узгодити засади термінотворення допомагають численні наукові семінари, конференції. Традиційними стали міжнародні наукові конференції «Українська термінологія і сучасність» (Київ, Інститут української мови НАН України), «Проблеми української науково-технічної термінології» (Національний університет «Львівська політехніка»).

Дуже потрібним напрямом термінознавства є стандартизація термінології, тобто вироблення термінів-еталонів, які б відповідали всім лінгвістичним і логічним вимогам до термінів. Тому 1992 р. наказом Міносвіти та Держстандарту було створено Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології (на базі Львівського політехнічного інституту). Згодом до складу Комітету увійшли також Київський політехнічний інститут, Інститут української мови НАН України та Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики. У 2000 р. створено Українське термінознавче товариство.

Значним внеском в розробку українського термінознавства стала серія «Проблеми української термінології», яка друкувалася у Віснику Національного університету «Львівська політехніка». Серію було започатковано у 1998 році. Загалом за період з 1998 до 2018 роки вийшло у друк 12 випусків, в яких оприлюднено біля 300 наукових праць з різних аспектів термінознавства та з різних терміносистем української мови. Неоціненну роль у підготовці цієї серії відіграла її головний редактор, проф. Ірина Фаріон.

Погоджуємося з твердженням Л. Масенко, що упорядкування, унормування, кодифікація і уніфікація української термінології належить до державотворчих процесів сучасної України[27, с. 12].

Сьогочасну українську ситуацію в галузі термінологічного нормування ускладнює та обставина, що серед теоретиків і практиків термінотворення є прихильники принаймні двох термінотворчих традицій, кожна з яких передбачає різний національно-культурний вибір: одні зорієнтовані на використання усіх наявних в українській мові способів і засобів, а інші надають перевагу калькуванню з англійської мови.

Найважливішою проблемою сучасного українського термінознавства залишається питання збереження національного духу української термінології за умов широких глобалізаційних процесів сучасності. Полеміка відбувається з приводу найбільш прийнятних назв спеціальних понять з низки дублетних

найменувань, а також щодо способів і засобів лексикографічного опрацювання й стандартування номінацій процесових понять, словотвірна структура яких відрізняється від аналогічних термінів інших слов'янських мов, насамперед російської[10, с. 12].

Крім зросійщення, в українському науковому мовному середовищі виникла нова загроза, на яку також звертала увагу у своїх працях проф. І. Фаріон, і яку називала укрлиш, тобто українська інглиш, український варіант англійської мови[45, с. 94-97]. Як і будь-яке інше запозичення, англіцизми повинні використовуватися в тому випадку, коли українського відповідника не існує. Але сьогодні ми спостерігаємо явище, коли вже існуючі українські варіанти певного терміна все частіше замінюються англізмами, і в більшості випадків це призводить до рідшого вживання перших або і повного їх витіснення[46, с. 134].

Великого впливу англійської мови зазнає і економічна терміносистема, обрана нами як об'єкт дослідження. Г. В. Чорновол, досліджуючи англізми в сучасній економічній терміносистемі на матеріалі українських періодичних видань, звертає увагу на надмірність запозичень у цій сфері та наголошує та необхідності активніше використовувати величезний словотвірний потенціал загальнонаціональної лексики [45, с. 48].

1.2. Термінологія як своєрідна система

Загальновідомо, що складником літературної мови є галузеві термінологічні системи. Кожна терміносистема функціонує в межах певної мови, є її невід'ємним елементом. Вона поділяється на підсистеми відповідно до того, які галузі науки обслуговує.

Термінологічна лексика посідає важливе місце в словниковому складі української літературної мови, оскільки є показником рівня розвитку в суспільстві наукової мови, а отже, і науки загалом. Досконалість, багатство та стабільність термінологічної лексики свідчать про науковий прогрес у певній галузі знань, а також про можливість конкретної мови виражати нові наукові

поняття. Система термінів кожної науки становить сукупність взаємопов'язаних елементів, які створюють стійку єдність і цілісність.

Використовуючи сполучення *'термінологічна система'* науковці мають на увазі перш за все понятійні, або смислові, семантичні взаємини між ними. Проте терміносистемою є не тільки сукупність усіх термінів певної мови, а й сукупності термінів різних галузей знань, різних сфер діяльності людей. Розрізняють, наприклад, терміносистеми лінгвістики, літературознавства, біології, медицини, фізики, хімії, математики, філософії, юриспруденції; авіаційну, автомобільну, політичну, економічну, сільськогосподарську, спортивну та інші системи. В межах кожної з таких терміносистем формується численні підсистеми [21, с. 49].

Плигун О. зазначає, що розвиток національної термінології, тісно пов'язаний з розвитком процесу пізнання у відповідній науковій галузі, оскільки мова є засобом збереження, опрацювання та передачі інформації. На її думку, «термінотворення є завжди осмисленим процесом, терміни виникають, утворюються по мірі осмислення їх необхідності» [37, с. 222]. Також автор відзначає, що «...кожна галузь людських знань має своє коло спеціальних найменувань, але мовне повсякдення втягує ці слова в різностильові контексти і, так би мовити, знімає з цих лексем ореол спеціалізації <...>. Як наслідок цього, стилістика багатьох з них розмивається, вони стають поліфункціональними, часто навіть експресивно забарвленими» [37, с. 221].

Аналізуючи процес формування та розвитку термінознавства, вчені вбачають певну логічну проблему: з одного боку, за допомогою методів стандартизації, систематизації та уніфікації термінології дана наука досягла великих результатів, з іншого – саме ці методи виявилися неефективними для здійснення головної мети впорядкування термінів, оскільки з їх допомогою було складно здійснити стандартизацію термінів. При цьому межі терміносистем виявили властивість дифузності та відкритості. При зіставленні термінологій різних наук виявляється неоднакове ставлення вчених до термінологічних одиниць, що фіксують поняття даної науковій галузі. З одного

боку, виявляється прагнення до однозначного розуміння терміна, з іншого – виникають різні тлумачення понять, які перешкоджають однозначному трактуванню відповідних термінів [7, с. 123].

О. О. Селіванова подає таке визначення *термінології*: 1. система слів і сполук, що позначають коло питань спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві тощо; 2. розділ лексикології, що вивчає терміносистеми мови, принципи їхньої організації, механізм творення термінів, вимоги до них, а також розв'язує прикладні завдання упорядкування і кодифікації терміносистем у різних мовах, синонімом до другого значення є термінознавство [39, с. 738-739]. Дослідниця зазначає, що інколи *термінологію* протиставляють *терміносистемі*, як сукупність термінів, що склалася стихійно, протиставлена свідомо сконструйованій сукупності термінів, яка відображає структуру відповідної теорії певної соціальної сфери [39, с. 739].

Ми поділяємо думку М. Вакуленка щодо кваліфікації актуальних понять, згідно з якою сукупність термінів варто називати *термінолексиконом*, вчення про терміни – *термінознавством*, а науку про терміни – *термінологією* [3, с. 27].

Важливим для термінознавства є також поняття *термінологічного поля*. Згідно з концепцією О. Реформатського терміносистема служить для терміна термінологічним полем, у межах якого термін точно і однозначно відповідає поняттю. Термінополе репрезентує логічні зв'язки між дефініціями термінів, які виражають систему відношень у певній сфері знань. Іншими словами, термінополе є лінгвістичним середовищем існування терміна, в якому він може реалізувати власну номінативну функцію [4, с. 38].

Професор О. Селіванова наголошує, що побудова термінополів різних спеціальних сфер є нагальним питанням сучасного термінознавства [39, с. 739].

Мовознавці вже випрацювали систему певних ознак термінології як семіотичної системи:

1) прагнення до однозначної відповідності, тобто моносемії, яке порушуються у всіх терміносистемах, що спричинено іноді невпорядкованістю

термінологічного апарату певної соціальної сфери, або різними аспектами дослідження того самого поняття;

2) прагнення до усунення синонімії шляхом конкретизації строгої дескрипції синонімічних пар чи дублетів;

3) відкритість і динамізм системи, що проявляється у процесах термінологізації, ретермінологізації та детермінологізації, постійному поповненню системи новими термінами;

4) прозорість внутрішньої форми терміна, що полегшує його сприйняття і збереження в терміносистемі;

5) жорстка конвенційність, що дає можливість застосовувати терміни в обмеженій сфері спілкування;

6) стилістична нейтральність [39, с. 739].

Сучасне термінознавство поступово виходить за межі лексикології мови і знаходить точки дотику із соціолінгвістикою, комп'ютерною лінгвістикою, перекладознавством, отримуючи прикладне спрямування. Сьогодні у світі налічують понад 20 тисяч термінологічних стандартів, особливі стандарти з організації терміносистем розробляють не лише на державному і міжнародному рівнях, але й окремі компанії та фірми. В таких умовах стандартизація і уніфікація термінів та терміносистем має не тільки наукове, але і прикладне, практичне завдання. Міжнародні дослідження в галузі термінології координуються Віденським Міжнародним центром інформації з термінології (Інфотерм), Міжнародною організацією з уніфікації термінологічних неологізмів у Варшаві і Міжнародною організацією зі стандартизації [44, с. 48].

В Україні Технічним комітетом стандартизації науково-технічної термінології створено банк даних української наукової термінології.

Між термінами та загальноповживаною лексикою відбувається постійний обмін: терміни входять до складу загальномовних одиниць, і навпаки, слова загального вжитку змінюються й стають термінами. Оскільки терміни є одночасно одиницями загальномовного та професійно-наукового знання, вони акумулюють мовну та спеціальну інформацію. Особливо яскраво це

проявляється під час створення термінів шляхом спеціалізації основних значень загальноживаних слів, тобто у процесі їхньої термінологізації. Значна кількість одиниць основного словникового фонду будь-якої національної мови у процесі термінологізації та семантичного перетворення стає невід'ємною частиною різних терміносистем.

Однією з найдинамічніших терміносистем є фінансово-економічна, яка мусить відгукуватися на мінливі реалії поточної економічної практики і потребує постійного поповнення та оновлення, тому поява нових терміноодиниць відповідає потребі часу.

Провідний редактор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Т. В. Поліщук досліджуючи, яким саме термінам віддають перевагу науковці реферативної бази даних «Україніка наукова», відзначила, що вони намагаються уникати явищ синонімії та полісемії, для відображення раніше відсутніх економічних реалій в українській мові зараз обирають аналогії для нових найменувань. Дослідниця констатує, що інтернаціоналізми на базі європейсько-американського мовного ареалу стали головним аспектом міжнародного «спілкування» [36, с. 18]. Процес глобалізації є об'єктивним, незалежно від ставлення до нього окремих країн або верств населення.

З 90-х років ХХ ст. в українську мову, зокрема в економічну й фінансову галузеві терміносистеми, додалося чимало англійсько-американських лексем, котрі ще не мають національних аналогів, оскільки поняття, які вони позначають, у соціалістичній економіці не було, наприклад: *аудит, артдилер, бізнес, брокер, букмекер, кеш, кліринг, маркетинг, менеджмент, овернайт, оверсолд, тендер, франчайзинг, ф'ючерс, чартер* тощо. Запозичені слова поступово адаптуються в мові й стають невід'ємною частиною її термінологічного та загальнонаціонального фонду.

1.3. Поняття термін та його ознаки

Основи термінології як науки заклали незалежно один від одного австрійський науковець Ойген Вюстер і російський термінознавець Дмитро Лотте, опублікувавши у 1930 році перші термінологічні праці. Наявність

окремої науки про терміни вже не викликає заперечень, більше того в її межах розвиваються самостійні напрямки і школи.

Терміни як специфічні мовні одиниці досліджувалися у працях багатьох українських та зарубіжних лінгвістів. Українські дослідники І. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, дослідивши генезу цього поняття, стверджують, що появі слова «термін» українське мовознавство завдячує Г. Конінському, який у XVIII столітті запропонував своєрідну теорію терміна, визначивши його подвійну природу та схарактеризувавши основні властивості [35, с. 11].

Аналіз лінгвістичних доробків українських вчених показав, що існують різні дефініції терміна, всупереч його наявній семантичній очевидності.

Різноманіття дефініцій зумовлено визначенням різних ознак терміна як лексичного явища, тому проаналізувавши праці дослідників можна виявити різні підходи до формування поняття 'термін'. З появою теоретичних досліджень з термінології науковці гостро ставили питання дослідження відмінностей між термінологією та загальноживаною лексикою, оскільки межа між ними часом розмита.

Наслідуючи теорію О. О. Реформатського про те, що термін має дві сторони – логос та лексис, О. В. Суперанська, Н. О. Подольська, Н. В. Васильєва вважають, що терміни утворюються за допомогою комплексу логосних та лексисних факторів: необхідність у тому чи іншому терміні мотивується сферою логоса, а його конкретний вигляд (форма) перебуває в царині лексиса.

У «Лінгвістичній енциклопедії» О. О. Селіванова подає таке визначення терміна: «Термін(від. лат. terminus - межа) – слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [39, с. 617]. Професор Селіванова також наголошує на динамічному розгляді терміна як функціонального, текстового явища, яке матеріалізується в дискурсі і становить вербалізований концепт, що надає термінологічним дослідженням когнітивного спрямування [39, с. 666]. На її думку, термін має відзначатися

системністю, наявністю класифікаційної дефініції, стислістю, відповідністю позначуваному поняттю, однозначністю, конвенційністю, високою інформативністю [39, с. 738].

У «Словнику лінгвістичних термінів» знаходимо таку дефініцію: «термін виражає чітко окреслене поняття з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва та відрізняється від звичайного слова чи словосполучення точністю семантичних меж» [50, с. 18].

Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк наводять такий перелік основних рис терміну: однозначність (або тенденція до однозначності), точність семантики, незалежність від контексту, стилістична нейтральність та відсутність експресивності, номінативність, наявність дефініції, системність [35, с. 146-147].

Подвійна природа терміна (з одного боку, термін є членом лексичної системи, а з іншого – штучно створеним знаком) зумовлює паралельне існування двох наукових поглядів на термінологію. Прихильники першого погляду розглядають термінологію в межах загальноживаної мови, але як окрему галузь (А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко). Вони вважають, що термінологія розвивається на ґрунті національної мови. Терміни розглядають як елемент загальноживаного словникового складу, а точніше, як функціональний різновид мови. Прихильники протилежного напрямку відокремлюють терміни від загальноживаних слів (О. В. Суперанська, Н. О. Подольська, Н. В. Васильєва). На думку цих учених, терміни принципово відрізняються від слів загальноживаної лексики.

Дослідниці Н. С. Лиса та Т. М. Янкова, узагальнивши різні погляди на природу терміна, виділяють такі його властивості:

- однозначність;
- точність семантичних меж;
- стилістична нейтральність;
- чітке тлумачення;
- співвідношення з поняттям певної галузі знань;

- системність;
- відсутність зв'язку з контекстом;
- відсутність синонімів (у межах певної терміносистеми) [24, с. 64].

Проте зазначені дослідниці додають, що остання особливість (відсутність синонімії) видається сумнівною, оскільки через швидкий розвиток лексичного складу мови неможливо уникнути синонімії і зазначають, що багато вчених розглядає синонімію як властивість терміносистеми на етапі її створення, хоча синонімія властива різним термінологічним системам на будь-яких етапах розвитку [24, с. 64]. Так, О. Мартиняк зазначає, що синонімні та варіантні терміни й боротьба між ними за місце в науковій термінології є показником її постійного розвитку [26, с. 100]. Синонімія, незважаючи на те, що більшість дослідників вважає її негативним явищем, притаманна будь-якій термінологічній системі.

Отже, науковці наголошують на специфічності термінів, однозначності та співвідношенні з поняттями певної галузі знань, а поняття, як відомо, мають мовну форму вираження. Таким чином, можна стверджувати, що термін має подвійну природу: з одного боку він називає поняття, з іншого – забезпечує зв'язок між ним та логосом.

Оскільки термінологія піддається свідомому регулюванню з можливістю поліпшення як форм, так і значення термінів, у процесі виявлення недоліків термінів вже у 1930 року було визначено бажані властивості ідеальних термінів. Наприкінці 1930 Г. О. Винокур розмежував терміни та номенклатурні одиниці (номени), що пізніше було підтримано А. А. Реформатським, і тим самим були зроблені перші кроки до встановлення типів спеціальних лексем. Спочатку номенклатурні одиниці розглядалися як один з різновидів термінів, але, після того, як А. Д. Хаютін описав *терміноїди* – спеціальні лексеми, що використовуються для позначення неусталених понять, М. П. Кузьмін запровадив поняття професіоналізму, а В. М. Лейчик – описав *передтерміни*, стало ясно, що спеціальна лексика не може бути зведена лише до термінів.

У 1960-ті роки було встановлено, що одним із перспективних підходів до дослідження та опису спеціальної лексики є *семіотичний* підхід, що дозволяє точніше розмежовувати термінологічні характеристики. Першим кроком у розвитку семіотичних аспектів термінознавства була оцінка властивостей терміна як знакової одиниці, представлена у працях П. В. Веселова. Така оцінка ґрунтувалася на розподілі всіх властивостей терміна (і вимог до терміну) на три групи. *Семантична* група включає відносини між лексичним значенням терміна та змістом поняття та вимагає інваріантності (відсутності синонімів або багатозначності), відповідності лексичного та понятійного значень терміна (збіг значення терміна з поняттям), а також класифікаційної еліптичності (відображення у формі терміна лише необхідних та достатніх ознак поняття). *Синтактична* група пов'язана з моделями утворення термінів (застосуванням однорідних знаків для однорідних понять) та похідністю термінів (можливість створення найбільшої кількості похідних термінів від форми даного терміна). *Прагматична* група враховує властивості терміна, що сприяють зручності його використання. До неї відносяться стислість терміну, неповторність форми (відсутність омонімів), вимовність, перекладність (що особливо важливо у зв'язку з тенденцією до інтернаціоналізації термінів) та дескриптоздатність (необхідну для автоматизації інформаційних процесів)[41, с. 78].

Наприкінці 1970-х років ХХ століття з'явився новий, параметричний. підхід до опису лексики (спочатку у лексикографії). При цьому під лексикографічним параметром розуміється спосіб лексикографічної інтерпретації певного структурного елемента чи функціонального явища мови та його екстралінгвістичних відповідників. Поняття параметра було запозичено у термінознавство, де воно визначається як вимірювана термінологічна характеристика, що показує ступінь прояву певної властивості [41, с. 43-44]. Параметричний підхід в описі та аналізі термінологій заснований на обліку термінологічних процесів та властивостей терміна, оскільки більшість параметрів термінології або її розділу обумовлено відповідними властивостями термінів, що їх складають [41, с. 44].

Термін – основна одиниця спеціальної лексики, проте окрім термінів існують і низька інших одиниць – *терміноїди, предтерміни, квазітерміни, прототерміни, професіоналізми і професійні жаргонізми*, які треба розрізняти в дослідженнях та практичній роботі [41, с. 11]. Достатньо складним є статус *професіоналізмів*. На сьогодні існує три точки зору на професіоналізми: а) ототожнення їх з термінами; б) діяхронічне розрізнення; в) розрізнення за критерієм ненормованості та функціонально-стильової обмеженості використання в усному мовленні професіоналів в неформальній обстановці, а також наявність емоційно-експресивних конотацій [9, с. 210].

Термін має називати лише одне наукове або технічне поняття, а поняттю має відповідати тільки один термін. У своєму термінополі термін є однозначним, тому що поле відіграє для терміна таку саму роль, як контекст для загальноживаної лексики. Наприклад, загальноживане слово «зобов'язання» – поставлене перед собою завдання, обіцянка, які неодмінно повинні бути виконані» [54, т. 3, с. 674] в казначейській терміносистемі набуває нового значення: «Зобов'язання – оформлені договором відносини між різними суб'єктами, згідно з якими одна зі сторін зобов'язана здійснювати певні дії на користь іншої або утримуватися від небажаних для неї дій» [51, с. 263].

У мовознавстві утвердилася думка про те, що терміни утворюються наступними способами:

- а) через зміну значення (метафоричне переосмислення) слів загального вжитку;
- б) утворенням похідних на базі словникового складу мови;
- в) введенням запозичених слів [41, с. 63].

Українські вчені Д. І. Ганич, І. С. Олійник вважають, що велика кількість термінів належить до іншомовної, інтернаціональної лексики. Запозичення в системі термінотворення є найпростішим та найефективнішим способом, використовуваним для дефініції того чи іншого поняття. Проте терміни активно творяться шляхом перенесення назви існуючого поняття на спеціальне за

подібністю ознаки, функції та шляхом творення термінів-словосполучень [50, с. 307].

1.4. Економічна терміносистема як специфічний об'єкт дослідження

Економіка – це найважливіша сфера суспільного життя, де здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується й постійно розвивається система економічних відносин. Перебуваючи постійно у світі економічних явищ і процесів у ролі покупця, продавця (передусім продавця робочої сили), споживача, кредитора (вкладаючи свої заощадження в банк) тощо, людина відчуває на собі вплив економіки. Тому цікавість до економічної терміносистеми невинно зростає.

Українська економічна терміносистема пройшла довгий шлях розвитку, оскільки почала формуватися ще в період Київської Русі, коли розвиток торгівлі спричинив появу нових понять та слів [33, с. 30].

Г. Чорновол, аналізуючи спільні та відмінні риси терміна та загальноживаного слова, а також терміна та словосполучення, подає таке визначення *економічного терміну* – «слово або словосполучення, що позначає певне поняття суспільно-виробничих відносин, які характеризують економічний лад суспільства» [46, с. 4].

Проблеми економічної термінології неодноразово були предметом багатьох досліджень. Останнім часом велику увагу приділяють вивченню спеціальних економічних термінологій, передусім визначенню їхніх структурно-семантичних параметрів в економічній термінології і способів номінації, питанням стандартизації та кодифікації [33; 34; 24; 45; 48; 49]. Одні вчені, наприклад Т. І. Панько, зазначають, що економічні терміни, у яких сконцентровано величезний досвід господарської діяльності, є неоднорідними за своїм складом і походженням [35, с. 124]. Інші мовознавці наголошують на засилля в українській мові англо-американізмів [46, с. 106]. Ґрунтовну структурно-семантичну диференціацію економічної термінології запропонувала у своїх наукових працях Т. П. Кравченко. Досліджуючи способи творення термінів на позначення економічних понять, науковиця визначила такі шляхи

номінації: термінологізація загальноновживаних слів для позначення певного наукового поняття; ретермінологізація готового терміна економіки; використання наявних у мові словотвірних типів або іншомовних компонентів для утворення нових назв [18, с. 131].

Дослідники В. Л. Іващенко та Н. О. Яценко характеризують економічну термінологію як багатогранну та повноцінну складову сучасної літературної мови, що взаємодіє із загальноновживаною лексикою, виражає систему економічних понять, призначену забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері економічної науки та практики, що ієрархічно структурована на підсистеми й групи термінів. Рівень розвитку економічної термінології залежить від накопиченого нацією досвіду економічного врегулювання суспільних відносин [10, с. 15].

С. Панчишин та І Грабіцька зазначають, що формування вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки в останні два-три десятиліття відбувається непослідовно і суперечливо, що зумовлено наявністю протилежних підходів до тлумачення змісту, складників, методології, філософії та базових категорій цієї науки. Полярність поглядів економістів-аналітиків уповільнила становлення її основного потоку, висновки і твердження якого поділяє більшість дослідників, які використовують усталену термінологію. Лише наявність мейнстріму та цілісної системи взаємоузгоджених термінів та категорій дає змогу однозначно сформулювати головні постулати та методологію цієї науки, уникати та розв'язувати теоретичні суперечності і одночасно підвищувати рівень її викладання [34, с. 131].

Дослідники етимології українських економічних термінів зауважують, що «економічна термінологія зазнала значного впливу інших мов та містить найменшу кількість власне українських слів, а латинські запозичення складають найчисленнішу групу» [24, с. 70], проте на сучасному етапі англійська мова виступає своєрідним «донором» економічної термінології [24, с. 71].

Особливість української економічної терміносистеми полягає в тому, що вона охоплює спеціальну лексику багатьох економічних наук, які в наукових економічних джерелах фахівці поділяють на шість груп: теоретичні економічні науки («Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Основи економічної теорії»), історичні економічні науки («Історія економічної думки», «Історія економічних учень», «Економічна історія народного господарства»), світова економіка («Світове господарство і міжнародні економічні відносини», «Міжнародні валютно-кредитні операції», «Теорія і практика міжнародної торгівлі», «Економіка народонаселення», «Економіка зарубіжних країн»), економіка регіонів України («Регіональна економіка», «Економіка природокористування», «Економіка землевпорядкування», «Розміщення продуктивних сил»), економіка народного господарства і його галузей («Економіка і організація народного господарства», «Економіка промисловості та її галузей», «Економіка торгівлі», «Економіка громадського харчування», «Економіка транспорту», «Економіка виробничої сфери»), функціональні економічні науки («Біржова діяльність», «Статистика», «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит», «Економіка праці», «Казначейство», «Маркетинг», «Менеджмент», «Податкова система», «Фінанси», «Гроші і кредит», «Ціноутворення», «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці», «Ринок») [34, с. 102].

У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на одиницях термінологічного поля «Ринкова економіка» як найсучаснішого, такого, що відображає синхронний рівень розвитку економічної термінології, проте не залишаємо поза увагою і терміни на позначення понять фундаментальної економічної науки та суспільно-економічних явищ.

Українські дослідниці Н. С. Лиса та Т. М. Янкова в межах економічної терміносистеми виокремлюють такі класи назв:

- підсистем економічної науки;
- осіб, які займаються економічною діяльністю;
- математично-економічних показників;
- організацій, асоціацій, установ, що працюють у сфері економіки;

- економічних процесів;
- фінансових документів;
- економічних систем, концепцій, течій;
- наукових методів на напрямів економічної науки;
- галузей промисловості;
- економічних теорій та законів;
- понять, пов'язаних із грошима, валютними операціями, назви грошових одиниць;
- економічних понять, у яких відображене прізвище автора, розробника, дослідника [24, с. 69].

Сучасне життя вимагає певної обізнаності будь-якої пересічної людини в окремих економічних поняттях. Саме тому економічна термінологія може розглядатися у сучасному мовознавстві не тільки як маркована мова, але і як складник загальної української лексики.

Висновки до першого розділу

Терміни – необхідна умова розвитку людського знання. Евристична роль терміна полягає, перш за все у тому, що він одночасно є і мовним вираженням спеціального поняття і інструментом професійно-наукової діяльності.

Терміни становлять велику частину загального складу мови і мають подвійну природу, що зумовлює їхню стабільність та варіативність. Між термінами та загальноповживаною лексикою відбувається постійний обмін: терміни входять до складу загальномовних одиниць, і навпаки, слова загального вжитку змінюються й стають термінами. Процеси термінологізації та детермінологізації відбуваються перманентно, паралельно, за нормами певної мови.

Термінологічна лексика посідає важливе місце в словниковому складі української літературної мови, оскільки є показником рівня розвитку в суспільстві наукової мови, а отже, і науки загалом. Досконалість, багатство та стабільність термінологічної лексики свідчать про науковий прогрес у певній галузі знань, а також про можливість конкретної мови виражати нові наукові

поняття. Система термінів кожної науки становить сукупність взаємопов'язаних елементів, які створюють стійку єдність і цілісність.

Термінологічна лексика окремих галузей науки об'єднується у спеціальні лексичні підсистеми – терміносистеми, які формуються на основі синонімічних, гіпонімічних (терміни, що позначають видові і родові поняття), антонімічних, конверсивних відношень.

Українська економічна термінологія – складне і неоднорідне утворення, яке має систематичний характер, та призначене забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері економічної науки та практики.

Сучасне життя вимагає певної обізнаності будь-якої пересічної людини в окремих економічних поняттях. Саме тому економічна термінологія може розглядатися у сучасному мовознавстві не тільки як маркована мова, але і як складник загальної української лексики.

Упорядкування, унормування, кодифікація і уніфікація української термінології належить до державотворчих процесів сучасної України.

РОЗДІЛ II. ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА В СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ

2.1. Системність термінної лексики

У сучасній науці про мову утвердилася думка про те, що словниковий склад мови є лексико-семантичною системою зі своїми мовними закономірностями та специфічними особливостями. Системний характер словникового складу мови передбачає системний характер його підсистем, зокрема економічної терміносистеми, обраної нами як об'єкт дослідження.

Системність є однією з основних ознак термінології. Системність передбачає перш за все системність поняттєвого змісту термінів. Більшість дослідників відзначають, що термінологічна лексико-семантична система зумовлюється насамперед класифікаційними ієрархічними зв'язками між поняттями, отже, визначальною для термінології є поняттєва системність.

Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків, які надають множинам термінів системного характеру:

– логічними зв'язками (якщо між поняттями певної науки існують системні логічні зв'язки – а вони є в кожній науці, – то терміни, які називають ці поняття, мають теж бути системно пов'язаними);

– мовними зв'язками (хоча терміни позначають наукові поняття, вони залишаються одиницями природної людської мови, а, відповідно, їм властиві всі ті зв'язки, які характерні для загальноживаних слів – синонімічні, антонімічні, словотвірні, граматичні тощо).

Відзначаємо, що вперше питання про системність термінології було порушене Д. С. Лотте, який вважав, що про терміносистему як сформовану систему термінологічних одиниць можна говорити лише за умов дотримання таких трьох вимог: терміносистема має базуватися на системі наукових (технічних) понять тієї галузі чи сфери, яку обслуговують її одиниці; ознаки чи поняття, що термінуються, необхідно виокремлювати, базуючись на класифікаційних схемах; терміни, що належать до однієї терміносистеми,

мають відображати спільність термінованих понять та їх специфічність (Цитуємо за [37, с. 206]).

Теоретичні обґрунтування системного підходу у мовознавчих дослідженнях детально викладаються у працях українських та зарубіжних науковців [40], [41], [35], [42], [48]. М. Кабре окреслює загальні характеристики системи взагалі :подільність системи на складові елементи (ієрархічність); наявність між елементами зв'язків, які забезпечують цілісність системи (організованість); закономірний характер зв'язку між її елементами [48, с. 88].

Окремі науковці також говорять про наявність у терміносистемі термінополів, що вказує на системність терміносистеми [39], [40], [35]. Системність організації термінології віддзеркалюється в системності її понятійних полів. Значення будь-якої лексичної одиниці існує не ізольовано, а в певному співвідношенні зі значеннями інших слів того поля, до якого вона належить [37, с. 207]. З. Й. Куньч вважає, що «термінологія системна перш за все тому, що системним є світі сама дійсність, окремі сфери якої вона, термінологія, обслуговує та позначає» [22, с. 113].

Структура терміносистеми адекватно відображає структуру системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності. Терміносистема як системне утворення формується на основі термінології відповідної галузі знань чи діяльності, актуалізованої сукупністю її терміноодиниць, внаслідок їх впорядкування, унормування та лексикографічної обробки.

Дослідники виокремлюють у терміносистемі парадигматичні та синтагматичні відношення, які регулюються свідомим вибором представників спеціальної сфери знань. Термінологічна лексика окремих галузей науки об'єднується у спеціальні лексичні підсистеми – терміносистеми, які формуються на основі синонімічних, гіпонімічних (терміни, що позначають видові і родові поняття), антонімічних, конверсивних відношень.

Стрімкий розвиток наукових знань зумовлює еволюцію терміносистем, адже мова науки – це складна динамічна система, якій притаманні постійні модифікації її поняттєвого апарату. Кожна наукова галузь передбачає

системність загальновідомих та актуальних понять, проте постійне вдосконалення людських знань спричинює потребу час від часу їх ревізувати.

Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни поділяються на групи:

1. Загальнонаукові терміни, які вживаються майже в усіх галузевих термінологіях, наприклад: система, тенденція, закон, концепція, теорія, аналіз, синтез тощо. Треба зауважити, що такі терміни в межах певної термінології можуть конкретизувати своє значення, пор.: мовна система, закони милозвучності, теорія походження мови.

2. Міжгалузеві терміни – це терміни, які використовуються в кількох споріднених або й віддалених галузях (економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними, природничими науками, наприклад: амортизація, екологічні витрати, санація, технополіс, приватна власність).

3. Вузькоспеціальні терміни – це слова чи словосполучення, які позначають поняття, що відображають специфіку конкретної галузі, наприклад: дебет, кредитування, лізінг тощо.

Досить поширеним у термінології є номінування одного поняття різними лексичними одиницями, що тривалий час потрактовували як негативне явище. У межах традиційного дескриптивного термінознавства варіантність ототожнювали з абсолютною синонімією, або дублетністю, якої прагнули позбутися через вимогу створення чіткої упорядкованої терміносистеми.

У сучасній же науковій парадигмі термінознавчих пошуків формується тенденція до позитивної оцінки наявності значної кількості термінів для називання одного поняття, що є фіксацією суспільного досвіду, результатом пізнавальної діяльності людей.

Зацікавленість проблемою термінної варіантності засвідчують наукові праці Г. Й. Винокура, В. О. Гречка, Ж. П. Соколовської, А. О. Брагіної, Ю. Д. Апресяна, А. П. Євгенєвої, В. М. Молодця, О. О. Тараненка, О. О. Реформатського, Г. А. Уфимцевої, О. І. Нечитайло, В. М. Русанівського, І. М. Кочан, Г. Ф. Куришка, О. І. Радченко,

Т. В. Михайлової, Е. В. Неженець, О. А. Мартиняк, І. І. Ворони, Г. А. Іванової, А. В. Ткач та інших.

Проблема варіювання полягає в тому, що в текстах функціонують одиниці, які, маючи той самий смисл, тобто означаючи те саме поняття, відрізняються за формою і меншою мірою – за семантикою. Це потребує розв'язання питань про термінологічні номінації досліджуваного явища – *синонімії, варіантності, дублетності тощо*) та критеріїв розмежування відповідних понять, адже досі немає єдності в поглядах на номінацію цього феномена, зокрема ототожнення чи диференціації понять. Уживання кількох таких термінологічних номінацій є своєрідним показником деталізації наукової картини світу [2, с. 64].

У термінознавчих розвідках явища синонімії та варіантності аналізують у межах структурно-семантичної та комунікативно-прагматичної (функціональної) парадигм.

Системно-структурне термінознавство намагається усунути явище синонімії. Здебільшого це явище ототожнюють із дублетністю, розглядаючи дублети як «слова, що поєднуються особливою термінологічною співвіднесеністю з тим самим науковим поняттям та об'єктом дійсності» [2, с. 54], етимологією, особливостями функціонування, словотворчими елементами. Із комунікативно-прагматичної (комунікативно-дискурсивної, або функціональної) позиції синонімію вважають категорією, що утворюється в свідомості людини внаслідок пізнання навколишньої дійсності і, відповідно, пов'язаною з необхідністю вибору адекватного «еквівалента» мовних одиниць, тобто визначену пошуковими потребами [2, с. 40].

2.2. Парадигматичні відношення в економічній термінолексії

Парадигматичні відношення – це тип зав'язків у мовній системі, які встановлюються на підставі варіативності, подібності, протилежності, похідності, включення, субкатегоризації мовних одиниць і виключають їхнє одночасне уживання в однаковій позиції [39, с. 531]. Парадигматичні зв'язки (термін уведений датським мовознавцем Л. Єльмслевом) існують між

елементами системи поза тими ситуаціями, у яких ці елементи пов'язані синтагматично. На лексичному рівні парадигматика представлена синонімією, полісемією, антонімією, гіпонімією лексичних одиниць [39, с. 531].

Для терміної лексики також притаманні такі загальнолексичні явища, як полісемія, синонімія, паронімія тощо [3, с. 68]. Отож системність термінолексики реалізується завдяки лексико-семантичним відношенням, зокрема парадигматичним, де репрезентовано такі парадигми, як *термінологічні полісеманти, омоніми, синоніми, антоніми*. Указані мікропарадигми в термінолексиконі економіки репрезентовано різною мірою. На матеріалі досліджуваного словника розглянемо полісемічні лексеми, що здатні мати дві і більше семем.

Зважаючи на засади розрізнення полісемії й омонімії, пропоновані дослідниками й підтримувані нами, зокрема вважати омонімами слова з різним значенням і походженням, серед наявних у словнику термінолексем омонімів не фіксуємо. М. Вакуленко зазначає, що в разі «відсутності спільного етимона лексеми можна кваліфікувати як омонімічні; усі інші випадки доцільно розглядати як полісемію» [3, с. 73]. Про омоніми в термінолексиконі можна казати лише за умови їхнього функціонування в різних галузях науки, тобто за належності до різних лексико-семантичних полів.

Мовознавці розрізняють *зовнішньосистемну, міжсистемну та внутрішньосистемну* полісемію. У нашому випадку це відповідно полісемічні відношення, що виникають між терміном і загальноживаним словом, термінами різних галузей та у зв'язку з розширенням значення моносеманта в межах однієї галузі. Як зазначають А. Романченко та С. Броннікова, *внутрішньосистемна полісемія* репрезентована семемами з термінологічним значенням і не виходить за межі однієї терміносистеми, тоді як *зовнішньосистемна полісемія* передбачає в межах слова хоча б одну семему з термінологічним значенням [38, с. 58].

Полісемія виникає внаслідок метафоризації (подібність за функцією), метонімізації (суміжність) та звуження значення. Безумовно, з одного боку

наявність багатозначних термінів – недолік термінології, але з іншого боку полісемія – це засіб мовної економії, адже важко уявити собі обсяг словникового складу мови, який розвивається тільки за рахунок появи нових слів.

Проаналізувавши з цієї точки зору словарні статті у «Економічному словнику», маємо зазначити, що відсоток полісемічних термінів відносно невеликий, біля 8%, проте у словник потрапили і загальноживані багатозначні лексеми.

Наведемо приклади полісемічних економічних термінів:

аболіція (англ. abolition) – **1.** скасування закону або рішення. **2.** ліквідація посади або відмова від неї. **3.** закриття кримінальної справи до винесення вироку. **4.** відстоювання честі – офіційне спростування наклепу [52, с. 4].

акцепт (англ. acceptance) – **1.** Згода вступити в договір відповідно до пропозиції (оферти) другої сторони. **2.** зобов'язання платника (трасата) оплатити переказний вексель (трату) за настання вказаного в ньому строку. **3.** згода банку гарантувати сплату суми, вказаної в переказному векселі. **4.** одна з форм безготівкових розрахунків [52, с. 9].

акциденція (англ. accident) – **1.** мито у вигляді штрафу за прихований товар, що провозиться через митницю. **2.** випадковий прибуток [52, с. 10].

ліквідність (англ. liquidity) – **1.** Здатність підприємства виконувати грошові зобов'язання, передусім, сплачувати свої борги. Залежить від співвідношення розмірів заборгованості та коштів, що перебувають у розпорядженні підприємства на конкретний момент. **2.** можливість швидкого перетворення активів підприємств, торгово-посередницьких організацій та ін. на кошти для своєчасного погашення своїх боргових зобов'язань [52, с. 165].

мультиплікатор (англ. multiplier) – **1.** економічний показник залежності зміни доходу (обсягу випуску продукції і споживацького попиту на продукцію) від зміни інвестицій... **2.** депозитний (крео) мультиплікатор, що має підвищений вплив на незначні зміни в банківських депозитах, внесках на грошову суму в обігу та обсяг кредитування [52, с. 193].

контрагент (англ. contractor) – **1.** партнер за експортно-імпортною угодою. **2.** кожна із сторін договору стосовно одна до одної [52, с. 144].

контрибуція (англ. contribution) – **1.** примусові платежі в натурально-вартісній формі, що стягуються у переможеної держави відповідно до умов мирного договору державою-переможцем. **2.** грошові й натуральні платежі, що знімаються окупаційними військами з населення захопленої ними території [52, с. 145].

легат (англ. legate) – **1.** викладене в заповіті доручення спадкоємцю про виплату визначеної суми. **2.** Заповітна відмова [52, с. 161].

каса (англ. cash/pay desk) – **1.** готівка, що є у розпорядженні підприємства. **2.** структурний підрозділ підприємства, організації, установи, що виконує капітал фінансовий касові операції. **3.** рахунок у бухгалтерському обліку, в якому відбувається рух, надходження та видача готівки. **4.** приміщення, спеціально обладнане для приймання, зберігання, видачі грошей та інших цінностей [52, с. 170].

презентація (англ. presentation) – **1.** публічне представлення підприємства, фірми тощо з метою здобуття популярності. **2.** протокольний захід рекламного характеру для ознайомлення з новою фірмою, її товарами та послугами. **3.** подання переказного векселя особі, зобов'язаній виконувати оплату [52, с. 182].

презумпція (англ. presumption) – **1.** припущення, яке ґрунтується на ймовірності. **2.** визнання факту юридично достовірним, доки не буде доведено зворотного [52, с. 183].

Як бачимо з наведених прикладів, у багатозначних термінів, звісно, наявна спільна сема, проте в одних випадках певний семантичний зв'язок між різними значеннями безпосередній (акцепт, акциденція), у інших, наприклад, *контрибуція* – значення розрізняється залежно від суб'єкту дії, в даному випадку фінансової дії, причому цей бісемант зафіксовано і в словнику української мови [54] або, як в прикладі *презентація* зазначаються як загального ужитку значення (1 та 2), так і специфічне економічне поняття (3).

До «Економічного словника» потрапили й полісемічні загальнозживані слова без зазначення спеціального економічного значення, як наприклад:

коментар (англ. commentary) – **1.** допоміжна інформація, яка включена до вихідного тексту програми для більш якісного та зрозумілого її сприйняття людиною і не впливає на хід виконання програми. **2.** пояснення до певного тексту. **3.** пояснювальні, критичні зауваження до чогось [52, с. 131].

експозе (англ. expose) – **1.** короткий виклад якогось документа, твору тощо. **2.** у парламентській практиці – коротке повідомлення представників уряду з питань поточної внутрішньої і зовнішньої політики [52, с. 81].

потреби (англ. needs) – **1.** Внутрішній стан психологічного чи функціонального відчуття браку чого-небудь. **2.** будь(яка потреба для підтримки життєдіяльності організму особистості, соціальної групи, суспільства загалом, внутрішнє спонукання до активності. П. бувають: фізіологічні, безпеки, соціальні, самоповаги, самовираження. **3.** недостатність організму, індивіда, особистості в чомусь, що потрібне для їхнього нормального існування. Незадоволена потреба викликає в організмі людини певну психологічну напруженість, що спадає при повному задоволенні потреби. Розуміння потреби людей – половина успіху для будь-якого бізнесу. Церква (на відміну від самої віри у Вищий розум) – теж бізнес (і цей бізнес успішно розвивається завдяки правильному розумінню потреб віруючих), оскільки надає конкретні послуги за цілком конкретні гроші [52, с. 245].

Як бачимо, Економічний словник включає і загальногуманітарні поняття, адже економіка безпосередньо пов'язана із суспільним життям.

2.3. Синоніми у сфері економіки як лексична парадигма

Синонімія як вияв мовної парадигматики й асиметричного дуалізму мовного знака властива словотвірчій, лексичній, фразеологічній, морфологічній та синтаксичній підсистемам мови [39, с. 649]. Функціями синонімії є заміщення й уточнення, увиразнення й експресивізація тощо.

Проблема синонімії в межах терміної лексики досліджується мовознавцями давно. Мовознавці по-різному пояснюють наявність синонімів у

термінології. Термінологічну синонімію як лінгвістичне явище визнають такі українські та зарубіжні дослідники, як І. Кочан [17], О. Мартиняк [26], М. Вакуленко [3].

Синонімія у термінології має риси, які відрізняють її від синонімії у загальноживаній лексиці. Насамперед, це відсутність суб'єктивної оцінки у значенні (пестливість, згрубілість тощо), стилістична диференціація у межах наукового стилю (власне академічний, науково-популярний), диференціація за сферами використання (різні ступені освіти: від початкової до академічної).

Незважаючи на те, що синонімія є природним виявом законів розвитку мови, у термінології вона вважається явищем небажаним, тому що ускладнює спілкування між фахівцями. При роботі з термінологією (укладання словників, стандартів, редагування текстів) дуже часто виникають проблеми з вибором одного терміна з двох або кількох можливих відповідників. Специфіка галузі і загальні вимоги до терміна визначають, якому саме терміну віддати перевагу.

Різні підходи до аналізованих явищ спричинили потребу сформувати різні типології термінів-синонімів, що відбивають особливості того чи того аспекту дослідження. Окрім класифікування відповідних одиниць за ознакою ступеня тотожності семного складу, загальноприйнятими є такі ознаки: морфологічна або синтаксична структура, етимологія (мова джерел формування термінів), функціонування повної та короткої форм, обсяг спільної семантики, тотожність чи відмінність мотивувальних ознак.

Взагалі, наявність синонімів у термінології може бути зумовлена такими чинниками:

- постійний розвиток наук, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу назву;
- паралельне вживання запозиченого і власне-мовного терміна;
- номінація (назвоутворення) того самого поняття різними науковими школами та вченими;
- необхідність утворення назви за різними номенклатурними типами (тривіальний та систематичний номенклатурні типи).

У межах синонімії виділяють:

– синоніми-дублети (абсолютні синоніми) – терміни, які мають повністю тотожне значення (їх визначення однакове) та взаємозамінні у контексті:

– часткові синоніми (квазісиноніми) – синоніми, які мають відтінки у значеннях (для термінологічної лексики на відміну від загальноживаної синонімія такого типу невласлива; якщо є відтінки у значеннях – це вже різні терміни, а не синоніми) [4, с. 42].

Специфіка термінологічної синонімії зумовлена особливостями лексичного значення термінів, яке їм надається свідомо, адже терміни – мовні знаки, що конструюються штучно. Їхнє значення визначається інтенсіоналом, тобто змістом наукового поняття, що закріплюється логічною дефініцією і графічно оформляється терміном. Оскільки семантика термінів вичерпується інтенсіоналом, то конотативні елементи не включаються в значення термінів, адже їхнє призначення – виконувати роль максимально об'єктивного найменування, знака, який в прямому номінативному значенні позбавлений будь-яких додаткових асоціацій та емоційних нашарувань. Отже, за цією концепцією, терміни, які називають одне й те саме поняття, співвідносяться з однією і тією самою дефініцією, тому їхні значення збігаються, а значить, їх можна вважати дублетами.

Явище функціонування декількох назв на позначення одного предмета визнається синонімією, проте водночас функціонують терміни *варіантність*, *дублетність* тощо на означення синонімії. В науковій літературі і досі немає єдиного трактування явищ і власне термінів *синонім*, *варіант*, *дублет*. Прихильники традиційного підходу розрізняють одиниці на позначення тотожних одиниць, а також одиниці із частковим збігом значень, які визнають абсолютними синонімами та відносними синонімами. У наукових джерелах зафіксовано також терміни *абсолютні синоніми* – *повні синоніми*, *дублети*, *дублетні найменування* та *відносні синоніми* – *неповні*, *неточні*, *часткові*, *релятивні*, *парціальні* та *квазісиноніми*, які функціонують як синоніми.

Різні підходи до аналізованих явищ спричинили потребу сформувати різні типології термінів-синонімів, що відбивають особливості того чи того аспекту дослідження. Окрім класифікування відповідних одиниць за ознакою ступеня тотожності семного складу, загальноприйнятими є такі ознаки: морфологічна або синтаксична структура, етимологія (мова джерел формування термінів), функціонування повної та короткої форм, обсяг спільної семантики, тотожність чи відмінність мотивувальних ознак [26, с. 100].

Поява термінологічних дублетів в економічній термінології зумовлюється, як правило, паралельним вживанням рівнозначних українських та запозичених спеціальних найменувань.

У слов'янських мовах (зокрема в українській) в різні періоди їхнього розвитку активізувалася тенденція до пуризму, проте історія вже досить переконливо довела, що повинен діяти принцип раціонального співвідношення міжнародного та національного компоненту в термінології. Поширеною і цілком прийнятною є точка зору, що запозичення, у тому числі інтернаціоналізми (ті, які вживаються з одним і тим самим значенням не менш, ніж у трьох неблизько споріднених мовах) частіше вживаються у академічному стилі (наукові монографії, статті), тоді як утворені на власне-мовній основі терміни поширені у сфері освіти (підручники), причому здебільшого на початкових етапах навчання. Крім того, дублети часто використовуються у текстах для уникнення тавтології.

У терміносистемах терміни-варіанти представлені переважно такими групами одиниць: словотвірними (морфоваріантами), структурними, правописними, етимологічними, аббревіатурними та символічними варіантами.

Варто відзначити, що останніми роками у різного типу виданнях – словниках, монографіях, підручниках – з'явилися терміни, що функціонували у термінології раніше (зокрема у 20-ті роки), але з певних причин (як правило, соціально-політичних) вийшли з ужитку. Дублетна синонімія такого типу (архаїчна) носить тимчасовий характер, один з відповідників обов'язково повинен втратити актуальність. Наприклад, замість слів «управління» та

«керівництво», якими користувалися протягом багатьох десятиліть, в економічній термінології почав застосовуватися запозичений термін «менеджмент» (management), а звичні слова «ревізія» та «контроль» замінені англійським терміном «аудит» (audit). Слово «спекулянт» (speculator) набуло значення «Біржовий ділок». Термін «економіка» все частіше замінюється транслітерацією з англійської мови «економікс» (economics). Стало модним використовувати слово «офіс» (office) замість слова «контора».

Спеціалісти різних галузей знань констатують особливо велику кількість синонімів або на початковому етапі становлення термінології або в періоди інтенсивної розробки чи нормування терміносистеми (як от у період 90-х – період незалежності України). З часом ситуація стабілізується.

При розгляді субституції економічних термінів у аспекті парадигматики підкреслимо, що терміни-синоніми співвідносяться з одним і тим же об'єктом, тому це явище треба визначити як термінологічну дублетність. До термінів-дублетів ми відносимо, відповідно, тільки ті, що виражають одне й теж поняття й можуть взаємозамінюватися в певних контекстах без шкоди для предметно-логічного змісту висловлювання. Таким чином, основним критерієм дублетних найменувань треба вважати їх потенційну взаємозамінюваність в одній загальній конструкції.

Семантична субституція, яка базується на певному виді відношень між поняттями, що позначаються основним терміном і його субститутом, представлена в нашому матеріалі прикладами, що характеризуються відношеннями *рівнозначності*, наприклад: *акціонерне товариство – акціонерне підприємство, податкові стимули – податкові пільги, граничні видатки – граничні витрати, споживча тара – внутрішня тара, надмірний попит – підвищений попит, умови розрахунку – умови платежу, товар особливого попиту – товар підвищеного попиту*.

В економічній терміносистемі часто можна спостерігати випадки паралельного вживання дублетів: термінів-інтернаціоналізмів та власне

українських термінів, наприклад: *аукціон* — *торги*, *цесія* — *передавання прав*, *кредит* — *позика*, *процент* — *відсоток* тощо.

Традиційно вважається, що синонімія в термінології належить до небажаних явищ. Проте у даному випадку вживання подібних термінів-синонімів може посприяти розвитку української термінології на національному ґрунті. Так, Н. Непийвода, говорячи про важливість прозорості внутрішньої форми термінів, утворених на основі слів рідної мови, зазначає: «Із цього погляду дублетність термінології — не таке вже й негативне явище, як його традиційно вважають. Наявність терміна, придатного для міжмовного спілкування, і власного дублета — «для домашнього вжитку» — аж ніяк не свідчить про недосконалість терміносистеми» [29, с. 25]. Отже, такі дублети не є перешкодою для розвитку наукової мови, але є основою та поштовхом до становлення власної національної термінології.

Деякі автори сучасних економічних словників, чудово розуміючи це, активно впроваджують національні відповідники запозичених термінів. Наприклад: *дилер* — *посередник*, *дефолт* — *невиконання грошових зобов'язань*, *дисконт* — *знижка*, *ріелтер* — *агент із продажу нерухомості*, *траст* — *довірче товариство*, *плюрально акція* — *багатоголоса акція*; *експортне мито* — *вивізне мито*; *дисконтна ставка* — *облікова ставка*; *паушальний платіж* — *одноразовий платіж*; *венчурний капітал* — *ризиковий капітал*; *компенсація* — *відшкодування*; *преференційне мито* — *пільгове мито*; *клірингове перерахування* — *безготівкове перерахування*; *компліментарні товари* — *взаємодоповнювані товари*; *трансфер* — *переказ*; *аккумуляція коштів* — *накопичення коштів*; «тод» *операція* — *негайна операція*; «спот» *операція* — *короткострокова операція*, *ремітент* — *перший векселетримач*, тощо.

Повними дублетами можна вважати пари *процент* — *відсоток*, *імпорт* — *ввіз*, *експорт* — *вивіз*, *вивезення*.

Нажаль, в словнику, що був обраний нами як джерело досліджуваного матеріалу, синонімічні одиниці не зазначені в словниковій статті. Проте словники іншомовної лексики та вузькоспеціальні словники фіксують такі

випадки. Проте в деяких випадках подається окрема форма з коментарем «в міжнародних документах/розрахунках». Наприклад,

залік (англ. *in payment*) – погашення взаємних платіжних зобов'язань у рівно великих сумах. Залік може проводитись стосовно двох чи кількох юридичних або фізичних осіб. Він дає змогу скоротити взаємну заборгованість, прискорити розрахунки і досягти економії в платіжних коштах <...> Залік у міжнародних розрахунках називається клірингом [52, с. 99].

2.4. Антоніми як лексична парадигма в економічній галузі

Загально визнано, що антоніми (грец. *бнфй* – «проти», *пнпмб* – «ім'я») – це пари слів, протилежних за значенням. Антоніми в мові існують тому, що в самій дійсності та в людських оцінках існують предмети, явища, дії, ознаки з протилежними якісними, кількісними, просторовими й часовими властивостями [39, с. 33].

Для науки наявність протилежних понять – внутрішньо необхідне явище, і зрозуміло, що властива науці протилежність понять представлена в її мові явищем антонімії термінів. Саме в термінологічній антонімії виявляється один із аспектів зв'язку і взаємного впливу термінології і загальнолітературної лексики.

Для термінологічної антонімії характерні як загальномовні опозиції (звуження – розширення, диференціація – інтеграція), так і власне термінологічні, які відображають протилежність понять тієї чи іншої галузі.

Проблема вивчення антонімічних відношень у термінологічній лексиці розглядалася такими відомими українськими та зарубіжними дослідниками, як В. П. Даниленко, Н. В. Горохова, В. М. Лейчик, Л. О. Новиков, Т. І. Панько, Н. В. Подольська, В. М. Прохорова, Л. О. Симоненко, А. В. Суперанська, Д. М. Шмельов та іншими.

Критеріями виявлення антонімів в термінології дослідники визнають протилежність значень, вживання в типових синтаксичних конструкціях взаємного протиставлення, однакову сферу лексичної сполучуваності.

Протиставлення передбачає існування в кожному з антонімів спільної семантичної основи і разом з тим – розвиток нового значення у словах, що протиставляються. Антоніми найчастіше утворюють пари, в яких один із членів сприймається як позитивний, а інший (що містить заперечення) – як негативний, причому часто використовуються антонімічні префікси: *ревальвація – девальвація, активи ліквідні – активи неліквідні*. Фіксуємо антонімічні пари *експорт – імпорт* та усі похідні від них, *дебет – кредит, внутрішня торгівля – зовнішня торгівля, оптова торгівля – рознична торгівля, інфляція – дефляція, прогресивний податок – регресивний податок*.

Проте в терміносистемі антонімічні пари або ланцюжки можуть створюватися із слів, що в загальноповсякденній мові не є антонімами. Наприклад: *чиста конкуренція – недосконала конкуренція, рефінансування – кредит, монополія – олігополія, лізінг прямиий – лізінг поворотний, вільна економічна зона – закрита економічна зона*,

Крім словотворчої та лексичної, у складі сучасної економічної термінології існує антонімія так званого змішаного типу, де антонімічні відношення ґрунтуються на протиставленнях перших компонентів складних слів при однакових других: *макроекономіка – мікроекономіка*.

Чисельною є група словотворчих антонімів, полярні значення яких виражаються за допомогою суфіксів: *індосант – індосат, жирант – жират, ліцензіар – ліцензіат, ліквідант – ліквідат, регресант – регресат, трасант – трасат*. Подані приклади зібрані нами з аналізу публіцистичних економічних текстів і, на жаль, у Економічному словнику (2006) не зафіксовані.

Інколи антонімічні відношення виражаються різноструктурними термінами: *вільна конкуренція – монополія, ембарго – режим найбільшого сприяння*.

Контрарними антонімами економічної термінології є терміни, що виражають відношення взаємної ампліфікації заперечення: *недоплата – переплата*. Як відомо, їм властива імплікація відмінності й тотожності, можливість включення середнього члена (мезоніма): *девальвація – стабілізація*

– *ревальвація, короткостроковий кредит – середньостроковий кредит – довгостроковий кредит, високооплачувана праця – середньооплачувана праця – низькооплачувана праця, виробник – продавець – споживач.*

До групи комплементарних антонімів досліджуваної терміносистеми належать антоніми, що виражають відношення додатковості. Основу комплементарної антонімії складають видові протилежні поняття. Такі антоніми доповнюють одне одного до вираження крайніх меж появи тієї чи іншої ознаки. Зазначимо, що антоніми-комплементативи не мають проміжних ланок – мезонімів.

Комплементарні антоніми визначаються відношеннями двосторонньої імплікації, їх специфіка полягає в тому, що вони, як правило, є членами гіпергіпонімічної групи, а іденти фікатором значення в них виступає родова лексема. Такі антоніми розкривають одну зі сторін поняття, вираженого родовою лексемою, на основі контрастних змістових характеристик: *оптова ціна – роздрібна ціна, активний баланс – пасивний баланс.*

Конверсивні (векторні) антоніми пов'язані з вираженням протилежної спрямованості дій, процесів і ознак. Конверсивна антонімія передбачає розгляд однієї й тієї ж ситуації зрізних поглядів. Цей тип антонімії представлений однокореневими парами термінів, один з яких побудовано за допомогою терміноелемента, що виражає протилежність: *внутрішній валютний ринок – зовнішній валютний ринок, вхідний залишок – вихідний залишок, зниження рівня цін – підвищення рівня цін, витрати змінні – витрати постійні, продавець ліцензії – покупець ліцензії, імпортер – експортер, закрита валютна позиція – відкрита валютна позиція, ввізне мито – вивізне мито.*

Отже, у сучасній українській економічній термінології використовуються контрадикторні та конверсивні антоніми. Крім того, антоніми у групі економічної лексики представлені різнокореневими (лексичними) та однокореневими (словотворчими) словами. Найчисленнішою серед них є група словотворчих антонімів, що найчастіше утворені префіксальним способом творення.

2.5. Гіперо-гіпонімія в економічній термінології

Гіперо-гіпонімія є однією з найважливіших категорій, що формує термінологічні системи і є універсальним засобом тематичної організації термінології. Питаннями гіпонімії цікавилися М. П. Кочерган, Л. О. Новіков, а гіперо-гіпонімні відношення у термінологічних системах досліджували Б. М. Головін, І. М. Кочан, Т. І. Панько та інші.

О. Селіванова подає таке визначення: гіпонім – назва видового поняття одного класу об'єктів, передбачає наявність гіпероніма – найменування родового поняття класу видових понять. Ієрархія гіпонімичних відношень дуже розгалужена і може мати кілька рівнів узагальнення: вищий, базисний, нижчий, у науковій картині світу їх спостерігається значно більше [39, с. 87].

М. П. Кочерган зазначає, що гіпонімія – це найбільш фундаментальні парадигматичні відношення, за допомогою яких структурується словниковий склад мови [16, с. 269].

Гіперо-гіпонімія є важливою категорією в терміносистемах, зокрема в економічній. Таке явище спрощує опис спеціальних понять. Ланцюговий характер розвитку таких відношень демонструє звуження семантики від гіпероніма до гіпоніма.

Науковці зазначають, що більшість гіперо-гіпонімичних структур є відкритими й динамічними, оскільки вивчаючи певні процеси і явища, можна свідомо створювати й додавати нові мовні одиниці до таких ланцюжків.

Гіперонімія відіграє дуже важливу роль систематизатора лексичних систем, в тому числі і термінологічних.

В Економічному словнику представлено низку різних гіпонімно-гіперонімних об'єднань, Наприклад з гіперонімом *лізинг*, причому, оскільки цей термін є бісемантом, то гіпоніми створюються з урахуванням різниці у значеннях:

лізинг (англ. leasing) – **1.** здача в оренду різних видів технічних засобів, будинків і споруд переважно на середньостроковий і довгостроковий періоди.... **2.** специфічна форма фінансування з метою придбання

устаткування, обладнання, техніки, споживчих товарів тривалого користування, операція здійснюється за посередництвом спеціалізованої фінансової (лізингової) компанії [52, с. 164].

Словник фіксує наступні гіпоніми: *лізинг міжнародний* (англ. Internationalleasing) – надання в оренду іноземними фірмами устаткування, кораблів, літаків і т.д. терміном до 15 років і більше; *лізинг оперативний* (англ. Operationalleasing) – здача в короткострокову оренду транспортних засобів, будівельної техніки, приладів, апаратури й інших видів технічних засобів; *лізинг поворотний* (англ. Inverseleasing) – виражає сукупність взаєминконтрагентів у рамках двосторонньої лізингової угоди; *лізинг прямий* (англ. direkt leasing) – у даному разі виробник устаткування самостійно, без послуг посередника здає об'єкт в оренду, тобто постачальник і лізингодавець – це одна й та сама особа; *лізинг фінансовий* (англ. Financialleasing) – **1.** передбачуваний строк служби активів (англ. assets), протягом якого орендатор одержує всі вигоди від їх використання і бере на себе весь ризик, пов'язаний з їх володінням. **2.** найширше застосовувана форма лізингу, при якій здійснюється лізинг майна на більш тривалий термін із повною виплатою вартості майна [52, с. 165].

Достатньо розгалуженим є гіпонімно-гіперонімне утворення з полісемантичними вершинами *мито* та *митниця*:

мито (англ. duty) – **1.** податок, сплачуваний за перевезення товарів через державні кордони, а також за користування шляхами, мостами, портовими спорудами тощо. **2.** грошова плата, що стягується певними державними органами (судовими установами, арбітражем, нотаріатом) із громадян, організацій, установ, фірм, підприємств за надання їм послуг або вчинення відповідних дій. **3.** грошовий збір, стягнутий при ввезенні і вивезенні товарів за межі митної території країни [52, с. 186].

митниця (англ. customs) – **1.** Державна установа, яка проводить збір податків на імпорт. **2.** державна установа, що здійснює контроль за ввезенням і

вивезенням товарів, особистого багажу громадян, інших вантажів і матеріальних цінностей у межах митної території [52, с. 187].

Фіксуємо такі гіпоніми: *митна декларація* (customs declaration) – офіційна заява учасника зовнішньоторговельних угод про товар, що перетинає державний кордон, зроблений за формою, затвердженою *митною владою* відповідно до правових процедур, що діють у цій країні; *митний кордон* (customs frontier) – позначення території, на якій діють митні закони цієї країни; *митна оцінка* (customs valuation) – визначення *митної вартості* ввезених товарів для подальшого оподаткування їх митом; система правил *митної оцінки* (customs valuation code) – єдина система визначення вартості ввезених у країну товарів для подальшого оподаткування їх митом; *митні податки* (customs duties) – обов'язкові податки на товари, що ввозяться в країну або вивозяться за її межі. Система встановлених мит, що стягуються з товарів, що переміщуються через кордон, є *митним тарифом*; *митний збір* (customs collection) – додатковий збір, що стягується понад мито; *митні склади* (customs warehouse) – виділені відповідно до національного законодавством місце на території країни, де під митним контролем зберігаються товари без сплати імпорتنних податків; *рада митного співробітництва* (customs cooperation council) – міжнародна організація, створена з метою стандартизації лише митних операцій, крім процедур, пов'язаних зі зборами та тарифами на експортно-імпорتنу продукцію; *митна територія* (customs territory) – географічний район країни та прилеглі до нього води, у межах яких митні органи уповноважені здійснювати контроль та оподатковувати митами, що надходять туди через межі товарів; *митний транзит* (customs transit) – умова перевезення вантажів, при якому товар слідує транзитом через митну територію цієї держави без проходження звичайних митних формальностей [52, с. 186-187].

Багатокомпонентним та розгалуженим (15 термінологічних одиниць) є гінонімічне об'єднання з гіперонімом 'капітал'. Це цілком очікувано, оскільки

капітал – одне з центральних понять економіки. Навіть в основній дефініції автори словника подають родо-видові кваліфікаційні ознаки:

капітал (англ. capital) – термін, який використовується в бізнесі для визначення сукупних ресурсів. Капітал буває *акціонерним, одноособовим, партнерським* тощо. У більш загальному розумінні – вартість активів юридичної або фізичної особи (власність, паї та акції, банківський баланс, поточний прибуток з капіталу, що перебуває в обігу, – рента, дивіденди, процент тощо) або чиста вартість активів за мінусом суми зобов'язань [52, с. 122].

У словнику знаходимо визначення *капітал акціонерного товариства* (англ. capital of a corporation) – сукупність індивідуальних капіталів, об'єднаних шляхом випуску і розміщення акцій та облігацій; *капітал акціонерний* (англ. Stockcapital / share capital) – основний капітал акціонерного товариства. Створюється за рахунок емісії акцій. Розрізняють: *статутний капітал*, *підписний* (мобілізований шляхом підписки), *оплачений* (внесений у момент підписки); *капітал власний* (англ. ownership capital) – різниця між майном і заборгованістю; *капітал основний* (англ. fixed capital) – частина виробничого капіталу у формі довгострокового використання засобів праці; *капітал позиковий* (англ. Loanablecapital) – грошовий капітал, власник якого надає його іншим підприємцям на встановлений строк, на умовах повернення та за певну плату у вигляді відсотка; *капітал постійний* (англ. capital assets) – частина капіталу, що існує у вигляді засобів виробництва (виробничі будівлі, обладнання, споруди, сировина, паливо, допоміжні матеріали тощо), яка в процесі виробництва, на відміну від змінного капіталу, не змінює своєї вартості; *капітал резервний* (англ. reserve capital) – частина власних коштів підприємства, що утворюється за рахунок відрахувань від прибутку. Використовується для покриття витрат від виробничо-фінансової діяльності, поповнення *основного капіталу* та виплат дивідендів у тих випадках, коли поточного прибутку виявляється недостатньо; *капітал фіктивний* (англ. Fictitiouscapital) – капітал, що існує у вигляді цінних паперів (облігацій, акцій),

який дає право їхньому власнику одержувати дивіденди (доходи) або відсотки; *капітал фінансовий* (англ. Financialcapital) – складна система взаємозв'язків великих кредитно-банківських інститутів із нефінансовими корпораціями; *капітал чистий* (англ. working capital) – величина активів фірми, яка перевищує її поточні зобов'язання. Окрім того, *капітальні витрати* (англ. Capitalinvestments) – грошові витрати, пов'язані із вкладенням в основний капітал і приріст запасів; *капітальне фінансування* (англ. capitalization) – здійснюється за угодою, відповідно до якої фірма одержує інвестиційні кошти в обмін на надання права пайової участі у власності надану фірму [52, с. 123-125].

кредит (англ. credit) – **1.** Права сторона бухгалтерського рахунка: на кредит рахунків активу записують всі витрати за даним рахунком, пасиву – надходження їх. **2.** позичка на певний строк у грошовій або товарній формі з умовою повернення, як правило, з оплатою процента.

Зафіксовані наступні гіпоніми (10 одиниць): *кредит-нота* (англ. credit note) – **1.** документ у міжнародних розрахунках, висилається покупцю постачальником у випадку отримання ним повернутих покупцем товарів або якщо мала місце переплата покупцем дійсної вартості товару. **2.** повідомлення, що посилається однією із сторін, яка перебуває в розрахункових відносинах з іншою стороною, про записи в кредит останньої певної суми в зв'язку з настанням строку будь-якого зобов'язання, що надає право іншій стороні вимагати цю суму; *кредит акцептний* (англ. Acceptancecredit) – банківський кредит, одержаний експортером шляхом передачі банком своїх векселів, виставлених на даний банк; *кредит банківський* (англ. Bankcredit) – кредит, що надається без забезпечення товарно-матеріальними цінностями або цінними паперами; *кредит вексельний* (англ. bill credit) – різновид банківського кредиту, який надається банками-векселедержателями й постачальниками своїм покупцям; *кредит за відкритим рахунком* (англ. credit on the open account) – комерційний кредит, заборгованість за яким не оформляється векселями, акцептованими траттами або іншими борговими зобов'язаннями позичальника,

а зараховується на відкритий рахунок; *кредит комерційний* (англ. Tradecredit) – купівля в кредит товарів для перепродажу або матеріалів для використання у виробництві; *кредит компенсаційний* (англ. Back-to-back credit) – кредит, відкритий банком або іншим фінансовим інститутом за рахунок кредиту; *кредит споживчий* (англ. Consumercredit) – короткостроковий та середньостроковий кредити, що надаються окремим особам для придбання споживчих товарів або послуг та виплати боргів за невиконаний кредит; *кредит «стенд-бай»* (англ. Stand-by-credit) – кредит, який надається країнам-членам Міжнародного валютного фонду з певною метою; *кредит чековий* (англ. cheque of credit) – один з видів кредиту, що надається комерційними банками своїм клієнтам шляхом надання чекового рахунка: овердрафтного або спеціального чекового [52, с. 153-155].

Родо-видові відношення виражаються не тільки атрибутивними ознаками, а і суб'єктно-об'єктними зв'язками, Наприклад гіпонімічні утворення с гіперонімом 'конкурентноспроможність':

конкурентноспроможність (англ. competitiveness) – можливість здійснювати свою діяльність за умов відкритого ринку і залишатися тривалий час прибутковим. Окремими словарними статтями подається: *конкурентноспроможність виробництва* (англ. production competitiveness) – здатність виробництва як складної відкритої організаційно-економічної системи випускати конкурентоспроможну продукцію, мати комерційний успіх в умовах конкуренції, що потрібна для подальшого його розвитку та функціонування; *конкурентноспроможність інформаційної системи* (англ. information system competitiveness) – здатність інформаційної системи конкурувати з іншими аналогічними системами у вигляді зберігання, обробки, перетворення, передачі, оновлення інформації, мати системність, комплексність, надійність, адаптивність, доступність; *конкурентноспроможність держави* (англ. state competitive ability) – здатність держави конкурувати з іншими державами; *конкурентноспроможність менеджера* (англ. manager's competitive ability) – перевага менеджера над

іншим менеджером, яка характеризується вмінням розробити систему забезпечення конкурентоспроможності даного об'єкта, керувати колективом у досягненні цілей системи; *конкурентоспроможність технології* (англ. *technology competitive ability*) – здатність даної технології конкурувати з іншими аналогічними технологіями, не мати аналогів, мати можливість виготовити за даною технологією якісну та економічну продукцію згідно з конструкторсько-технологічною документацією, не знижуючи якості «входу» системи; *конкурентоспроможність фірми* (англ. *firm competitive ability*) – здатність фірми випускати конкурентоспроможну продукцію, перевага фірми над іншими фірмами цієї галузі в державі та за її межами; *конкурентоспроможність цінного папера* (англ. *stock competitive ability*) – здатність цінного папера забезпечити комерційний успіх його власнику в умовах конкуренції (дивіденди, відсотки, ліквідність) [52, с. 138-140].

Гіпонімічні відношення тісно пов'язані з відношеннями власне синонімічними, передусім у плані багатозначних термінів. Так, терміна *вуари* як гіпонім у пари *вклади авуари* входить до синонімічної пари *авуари* – *інвестиція*. Одночасно він виступає гіперонімом термінів *чек*, *вексель*, *перевод*, *акредитив*, якщо останні передбачають сему 'виписаний в іноземній валюті'.

Таким чином, смислові відношення термінологічних одиниць репрезентують певну систему, пов'язану між собою тематичними поняттями та поняттями на основі родо-видових відношень.

2.5. Запозичення як джерело поповнення терміносистеми

Значну частину лексем у економічній терміносистемі становлять інтернаціоналізми. Від звичайних запозичень інтернаціоналізми відрізняє насамперед те, що запозичується не тільки зовнішня, а й внутрішня форма. Інтернаціоналізація терміносистем, за спостереженнями І. Кочан, особливо чітко простежується в молодих наукових галузях. «Описуючи сучасний стан будь-якої галузі знань, досліджуючи терміносистеми чи групи термінів, науковці, зазвичай, звертаються до історії науки, до слів грецької, латинської

мов, оскільки будь-яка, у тому числі найсучасніша, теорія ґрунтується на багатовікових традиціях» [16, с. 12]. Крім того, «греко-латинські морфеми, які лежать в основі міжнародних терміноелементів, – зазначає далі дослідниця, – відповідають вимогам точності, короткості й однозначності терміна» [16, с. 13]. В українську мову латинські й грецькі терміни проникали різними шляхами: 1) безпосередньо з класичних мов; 2) за посередництвом романо-германських мов; 3) за посередництвом слов'янських (польської чи російської). Більшість терміноодиниць сфери економіки греко-латинського походження потрапила до української мови через романо-германські мови.

Як засвідчують термінологічні джерела, усі міжнародні лексеми економіки можна поділити на дві групи:

– ті, які увійшли в нашу мову без особливих змін (лише в українській транслітерації) (директор, компетенція, політика, президент);

– такі, що пристосувалися в нашій мові, отримали національну афіксацію (адміністрування, директивний).

Англійська мова на сьогодні є основним «термінологічним донором» економічної термінології для більшості мов, зокрема української. За останні десятиліття англійська мова стала міжнародним засобом спілкування, набула статусу глобальної мови, а в науці стала виступати мовою-посередником через більшу поширеність серед інших мов світу. Така лінгвістична ситуація обумовлена тим, що найважливішим фактором у поширенні англійської мови стало завоювання США статусу економічної наддержави ХХ століття, що зміцнило становище англійської мови і дало США ще більшу можливість впливу на економічні процеси, що відбуваються у світі. Маркетингова термінологія, розроблена в США, прийнята здебільшого в усіх розвинених країнах світу. Англійська термінологія переноситься в інші національні ареали, в результаті у цілому ряді країн з'являються і розвиваються спільні сфери, які знаходять адекватне мовне вираження у термінології на основі англійської мови.

Значний корпус, найбільший за обсягом, в українській економічній терміносистемі складають терміноодиниці, які запозичені у новітній час з англійської мови без адаптації та калькування, лише в українській транслітерації. Нами зафіксовано 40% від усіх запозичень та 15% від загальної кількості досліджуваних терміноодиниць. Наведемо деякі приклади таких термінів:

гудвіл (англ. goodwill) – умовна вартість ділових зв'язків фірми, “ціна” нематеріальних активів (престиж торгових марок, репутація, досвід ділових зв'язків, постійна клієнтура) [52, с. 61].

лекаж (англ. leakage) – зменшення у масі або обсязі товару, що відбувається внаслідок його витікання чи висипання з тари або транспортних засобів [52, с. 162].

лізинг (англ. leasing) – 1. здача в оренду різних видів технічних засобів, будинків і споруд переважно на середньостроковий і довгостроковий періоди [52, с. 164].

лістинг (англ. listing) – внесення акцій компанії до списку акцій, що котируються на даній біржі. Л. необхідний для допуску до біржових торгів тільки тих акцій, які пройшли експертну перевірку [52, с. 169].

літер (англ. liter) – свідоцтво на право проїзду та перевезення вантажу [52, с. 171].

ліфо (англ. LIFO) – метод розрахунку відсотків при довгостроковому вилученні частини внеску з банку, який забезпечує вкладнику виграш у відсоткових сумах, оскільки передбачається, що знімаються суми, які надійшли на рахунок останніми [52, с. 171].

лодінг (англ. loading) – премія за ризик, доповнення до відсоткових та акцептних платежів, що стягуються банком або обліковим управлінням з номінальної вартості переказного векселя [52, с. 172].

локо (англ. loco) – 1. ціна товару, визначена за місцем його перебування (без урахування доставки). 2. операція з іноземною валютою або цінними

паперами, коли розраховуються готівкою на тій самій біржі, де її здійснюють [52, с. 172].

локст-ін (англ. Locked-in) – ситуація, в яку потрапляють інвестори, отримуючи дохід від цінних паперів, якими вони володіють, але при продажу їх дохід стане об'єктом податку на збільшення ринкової вартості капіталу [52, с. 173].

лоро-конто (англ. loto-konto) – рахунок, відкритий банком іноземному банкові-кореспонденту для внесення сум, що надходять на його користь, а також фіксації операцій, що їх виконують за його дорученням [52, с. 172].

мерджер (англ. merger) – повне захоплення однієї компанії іншою, при якому остання втрачає статус корпорації [52, с. 182].

наблісіті (англ. riblicity) – засоби впливу комплексу маркетингових комунікацій, так званого «комплексу стимулювання» [52, с. 255].

райтс (англ. rights) – документи, що свідчать про першочергове придбання нових цінних паперів у співвідношенні з кількістю тих акцій, які кожен із власників акцій вже має [52, с. 262].

реміз (англ. remise) – комісійна винагорода, яка сплачується посереднику між маклером і покупцем цінних паперів [52, с. 268].

«екс-райт» (англ. Ex-right) – корпорації, що залучають додаткові гроші. Можуть надавати своїм акціонерам право підписки на нові чи додаткові акції за ціною нижче за ринкову [52, с. 82].

За нашими підрахунками понад 16% сучасної економічної терміносистеми – це неадаптовані транслітеровані запозичення з англійської мови.

Калькування

Калька (від франц calque – копія, наслідування) – це слово чи вираз, які є буквральним перекладом іншомовного слова або виразу згідно із законами словотвору мови, у якій відбувається калькування [39, с. 219].

В економічній терміносистемі таких терміноодиниць значна кількість, у нашому матеріалі це близько 10%. Наприклад:

гроші «гарячі» (англ. «hot» money) – короткострокове переміщення капіталу, викликане спекулятивними операціями, які обумовлюються очікуванням серйозних змін в обмінних курсах валют або намаганням одержати за рахунок різниці між рівнями процентних ставок [52, с. 59].

«дешеві гроші» (англ. cheap money) – термін, що характеризує політику, протилежну дефляційній. Наслідком політики «д. г.» в остаточному підсумку є інфляція [52, с. 68].

«дорогі гроші» (англ. expansive money) – термін, що характеризує політику, спрямовану на зменшення грошової маси в обігу. Протилежна політиці «дешевих грошей» [52, с. 76].

«джентльменська угода» (англ. gentlemen's agreement) – у господарській практиці угода між підприємствами (в усній формі), за якою сторони дотримуються умов угоди через взаємні інтереси [52, с. 69].

додана вартість (англ. added value) – вартість, створювана працею найманих робітників понад вартість їхньої робочої сили [52, с. 74].

золоті точки (англ. golden points) – головний елемент механізму ринкового регулювання валютних курсів в умовах дії міжнародної системи золотого стандарту [52, с. 106].

модель «сміттєвого кошика» (англ. trash can model) – модель прийняття рішень, запропонована теоретичною школою Карнегі (Сайерт, Саймон, Марч), відповідно до якої особи, що приймають рішення, не оперують в умовах засвоєних знань, так що невизначеність – це нормальний стан [52, с. 190].

стратегія зняття вершків (англ. strategy of taking down cream) – практика встановлення на товар максимально високої ціни, яка робить вигідним сприйняття новинки лише деякими сегментами ринку, а фірмі дає змогу одержати максимально можливий прибуток [52, с. 299].

Такий спосіб поповнення термінології є достатньо продуктивним, оскільки він дозволяє адаптувати та гармонійно ввести нові лексеми в систему мови.

Висновки до другого розділу

Структура терміносистеми адекватно відображає структуру системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності. Терміносистема як системне утворення формується на основі термінології відповідної галузі знань чи діяльності, актуалізованої сукупністю її терміноодиниць, внаслідок їх впорядкування, унормування та лексикографічної обробки.

Системний характер словникового складу мови передбачає системний характер його підсистем, зокрема, економічної терміносистеми, обраної нами як об'єкт дослідження.

Полісемія виникає внаслідок метафоризації (подібність за функцією), метонімізації (суміжність) та звуження значення. Безумовно, з одного боку наявність багатозначних термінів – недолік термінології, але з іншого боку полісемія – це засіб мовної економії, адже важко уявити собі обсяг словникового складу мови, який розвивається тільки за рахунок появи нових слів.

Проаналізований матеріал свідчить про те, що відсоток полісемічних термінів відносно невеликий, біля 8%.

Синонімія у термінології має риси, які відрізняють її від синонімії у загальноживаній лексиці. Насамперед, це відсутність суб'єктивної оцінки у значенні (пестливість, згрубілість тощо), стилістична диференціація у межах наукового стилю (власне академічний, науково-популярний), диференціація за сферами використання (різні ступені освіти: від початкової до академічної).

Незважаючи на те, що синонімія є природним виявом законів розвитку мови, у термінології вона вважається явищем небажаним, тому що ускладнює спілкування між фахівцями. При роботі з термінологією (укладання словників, стандартів, редагування текстів) дуже часто виникають проблеми з вибором одного терміна з двох або кількох можливих відповідників. Специфіка галузі і загальні вимоги до терміна визначають, якому саме терміну віддати перевагу.

Терміни-синоніми співвідносяться з тим самим об'єктом, тому це явище можна визначити як термінологічну дублетність. До термінів-дублетів ми

відносяться такі, що виражають те саме поняття й можуть взаємозамінюватися в певних контекстах без шкоди для предметно-логічного змісту висловлювання. Таким чином, основним критерієм дублетних найменувань треба вважати їх потенційну взаємозамінюваність в одній загальній конструкції.

Поява термінологічних дублетів в економічній термінології зумовлюється, як правило, паралельним вживанням рівнозначних українських та запозичених спеціальних найменувань. Крім того, дублети часто використовуються у текстах для уникнення тавтології.

В сучасній українській економічній термінології використовуються контрадикторні та конверсивні антоніми. Крім того, антоніми у групі економічної лексики представлені різнокореневими (лексичними) та однокореневими (словотворчими) словами. Найчисленнішою серед них є група словотворчих антонімів, що найчастіше утворені префіксальним способом творення.

В економічній терміносистемі часто можна спостерігати випадки паралельного вживання дублетів: термінів-інтернаціоналізмів та власне українських термінів (наприклад, аукціон — торги, цесія — передавання прав, кредит — позика, процент — відсоток тощо).

Гіперонімія відіграє дуже важливу роль систематизатора лексичних систем, в тому числі і термінологічних.

Більшість гіперо-гіпонімічних структур є відкритими й динамічними, оскільки вивчаючи певні процеси і явища, можна свідомо створювати й додавати нові мовні одиниці до таких ланцюжків.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА В СТРУКТУРНО-СЛОВОТВІРНОМУ, МОРФОЛОГІЧНОМУ ТА СИНТАКСИЧНОМУ АСПЕКТІ

3.1. Мотивованість термінів: загальна характеристика

Поняття мотивованості виникло у словотворі і розглядалося як відповідник формальної та семантичної похідності слів, тобто як процес формування семантичного і формального зв'язку похідного слова із твірним. О. Селіванова зазначає, що поряд з терміном 'мотивованість' як тотожні функціонують терміни 'мотивація', 'мотивування', 'мотивізація', різниця полягає у тому, які ключові слова обрані для дефініції – процес, результат або явище [39, с. 480].

Відповідно до концепції М. Голева, мотивуванням є процес, одна зі сторін процесу деривації (дериваційно-мотиваційний процес). Український мовознавець Т. Кияк кваліфікує мотивованість як результат такого процесу з огляду на внутрішню форму як засіб мотивації [14, с. 20].

Поєднання структурного та семантичного аспектів простежується в наукових працях багатьох дериватологів в українському та зарубіжному мовознавстві. Із середини 80-х років ХХ століття мотивація стає проблемою теорії номінації і розглядається в іншому, онтологічному ракурсі, отримуючи два плани вивчення: відносний (формальний і семантичний зв'язок між словами як знаками) й абсолютний (зв'язок між знаками і їх позначувальними), з'являється навіть новий термін – мотивологія – на позначення нової галузі лінгвістики, що вивчає мотиваційні відношення в мові [39, с. 481]. Професор О. О. Селіванова подала розроблений нею когнітивно-ономасіологічний підхід до розгляду мотивації, який передбачає два етапи: інтерпретації ономасіологічної структури й концептуальне моделювання структури знань про позначене або її фрагмента [39, с. 482].

У традиційному словотворі мотивованість пов'язується із поняттям «внутрішня форма слова», хоча і опосередковано, через дифузний комплекс асоціацій, оцінок, відчуттів, образів, сценаріїв свідомості.

Поняття «внутрішня форма» виражає сукупність двох лінгвістичних явищ: співвідношення твірної і похідної основи та ознаку, яка пояснює вибір звукової оболонки, тобто ознаку, покладену в основу вибору назви. На думку О. Потебні, похідне слово завжди містить у собі не попереднє слово, а лише відношення до нього.

Відповідно до чотирьох способів творення термінів виділяємо три типи мотивації: семантичну, морфологічну, аналітичну.

Оскільки терміни творяться різними шляхами, то і мотивованість у них буде виявлятися по-різному. Мотивованість термінів має або двосторонній (семантичний та формальний), або односторонній (семантичний) характер. Метонімії та метафори властива одностороння мотивованість.

Мовознавці виділяють терміни з наявною та прихованою мотивованістю. Крім цього, мотивованість у термінах може бути повна та часткова. Прихована мотивованість виявляється на основі етимологічного аналізу слова або зовнішнього фактора – екстралінгвально. Як синхронна ознака терміна, мотивованість терміна чи термінологічного словосполучення є відносною ознакою із внутрішньомовного погляду, і з огляду на позамовні фактори. Передусім маємо на увазі різне морфемне членування слова і той факт, що мотивованість багатьох термінів по-різному сприймається фахівцями та нефакхівцями, людьми освіченими і неосвіченими.

Відповідно до чотирьох способів творення термінів виділяємо три типи мотивації: семантичну, морфологічну, аналітичну. Повністю мотивовані терміни вбирають у себе семантику вихідного слова, наприклад:

Золото-доларовий стандарт (англ. gold and dollar standart) – один з різновидів золотого монометалізму в його останньому – золотовалютному вигляді. Зв'язок національних валют із золотом забезпечувався через вільний обмін їх на долари, які, в свою чергу, уряд США гарантував обмінювати зафіксованою ціною [52, с. 107].

касова готівка (англ. cash) – гроші готівкою, що знаходяться в касах підприємств, організацій, установ, банків тощо [52, с. 125].

конкуренція несумлінна (англ. Unfaircompetition) – методи конкурентної боротьби, пов'язані з порушенням прийнятих на ринку норм і правил конкуренції [52, с. 132].

Часто мотивація є непрозорою, оскільки у рідній мові немає внутрішньої форми, яка без проблем упізнається мовцем. Такі терміни зазвичай утворилися шляхом дослівного перекладу іноземних за походженням термінологічних одиниць, причому в мові-донорі мотивація наявна. Наприклад:

контроль і теорії X та Y (англ. Controland theories X and Y) – принципи контролю і управління, застосовувані в менеджменті відповідно до вихідної теорії X («традиційні уявлення про контроль і управління») чи теорією Y («інтеграція індивідуальних і колективних цілей») [52, с. 146].

лаг (англ. lag) – розрив у часі між витратами та одержанням економічного ефекту та *лаг часовий* (англ. time lag) – економічний показник, що відображає відставання чи випередження в часі одного економічного явища перед іншим, безпосередньо пов'язаного з ним [52, с. 161].

ліверіджіз (англ. leveriges) – новий вид міжнародного лізингу, відповідно до умов якого орендар та лізингова фірма створюють довірчу компанію, яка купує обладнання у продуцента і надає його в довгострокову оренду споживачеві [52, с. 162].

ліверідж (англ. leverage) – **1.** співвідношення інвестицій у цінні папери зфіксованим та нефіксованим доходом. **2.** співвідношення запасів товару та суми капіталу [52, с. 162].

лобі (англ. lobby) – дії державних органів, законодавчих, судових влад, спрямованих на підтримку окремих галузей і сфер економіки, регіонів, підприємств, соціальних груп, що диктуються не об'єктивною необхідністю, а зацікавленістю, іноді – підкупом посадових осіб [52, с. 169].

матриця BCG (англ. BCG matrix) – представляє чотири стратегії росту(зірка, дикий кіт, корова, собака), на які фірма може орієнтуватися, виходячи з варіантів співвідношення частки ринку фірми – росту галузі [52, с. 177].

В аналізованому нами матеріалі виявлені різні типи мотивації, проте найчисленнішою групою є терміни з прозорою мотивацією, яка впливає з внутрішньої форми слово загальнонаціонального ужитку.

3.2. Морфемні способи творення економічних термінів

Для утворення термінів використовуються ті ж самі словотвірні способи та засоби, що й для утворення нових слів у загальнонаціональній мові. Це обумовлюється тим, що максимальна кількість термінів та їх похідних продукуються словами, що є базовими, тобто такими, що мають структурно-семантичні характеристики в мові.

В українській мові найбільш продуктивними є морфемні способи словотвору, тобто механізм творення нових слів за допомогою морфем (афіксації) – префіксів, суфіксів, конфіксів тощо.

У термінології економіки суфіксальний, префіксальний та префіксально-суфіксальний способи творення спеціальних термінів набули різного поширення. Якщо перший є одним з найпродуктивніших, то другий і третій – менш частотні. Саме афіксам або дериватам учені відводять провідне місце в становленні терміносистеми, доводячи, що «в морфологічній структурі слова-терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології» [31, с. 40]. Звідси для термінології, з огляду на її системність, узагалі характерне прагнення до закріплення за окремими суфіксами й префіксами певних термінологічних значень, що пояснює продуктивність морфологічного способу. На позначення однотипних понять здебільшого використовують однотипні словотворчі засоби [18, с. 81].

З-поміж найефективніших способів словотворення економічної термінологіки виокремлюємо такі: афіксацію (утворено суфіксацією понад 25% термінів; префіксацією 15% термінів), словоскладання (утворено 13% термінів), скорочення за аббревіатурним способом (15%); найменш поширеним способом є конверсія.

Суфіксація – це досить продуктивний спосіб творення в економічній терміносистемі, нова терміноодиниця постає як результат дії механізму словотворення, вона наділена мотивованістю значення, яке має обов’язкові складники: лексичне значення твірної основи й категоріальне значення афікса. Суфікси надають терміноодиниці певного семантичного навантаження, відтак вона набуває конкретності й більшої умотивованості. Матеріал нашого дослідження дозволяє стверджувати, що серед термінів, утворених морфологічним способом, майже 40% становлять утворені суфіксальним способом.

Переважає більшість продуктивних афіксів термінологічної лексики є запозиченими з латинської, грецької, французької чи інших мов.

Як показують матеріали дослідження, характерними є деривати з такими суфіксами: *-аці(я), -ість, -ува (-юва), -анн, -енн, -ник, -ач, -ат, -ір* тощо. Наприклад:

касир (англ. cashier) – службова особа, що безпосередньо виконує касові операції [52, с. 125].

декларант (англ. declaratory) – організація, що заповнює та подає митну декларацію на товари в митній установі [52, с. 63].

ліквідність (англ. liquidity) – 1. Здатність підприємства виконувати грошові зобов’язання, передусім, сплачувати свої борги. Залежить від співвідношення розмірів заборгованості та коштів, що перебувають у розпорядженні підприємства на конкретний момент. 2. можливість швидкого перетворення активів підприємств, торгово-посередницьких організацій та ін. на кошти для своєчасного погашення своїх боргових зобов’язань [52, с. 165].

ліцензіат (англ. License-holder) – 1. особа, яка придбала у власника винаходу, патенту, технічної новинки за відповідну плату право використання цих нововведень у межах, зафіксованих у ліцензійному договорі. 2. фізична або юридична особа, що виступає стороною в ліцензійній угоді як покупця ліцензії [52, с. 167].

маклер (англ. broker) – підприємець, що здійснює в цілому посередницькі функції від свого імені і за свій рахунок і часто зустрічається в дрібнооптовій, роздрібній і біржовій торгівлі [52, с. 172].

маркірування (англ. marking) – умовні позначки і дані, що їх наносять на упакування вантажних місць [52, с. 176].

нотифікація (англ. notification) – повідомлення векселедержателем про опротестування виданого ним векселя [52, с. 205].

Префіксація в аналізованій термінології представлена дуже обмеженою кількістю морфем. Найбільш продуктивними в цій терміносистемі виявилися інтернаціональні префікси та префіксоїди, зокрема: *де-* на позначення усунення, ліквідації чого-небудь. Часто уживаними в процесі творення економічних терміноодиниць є префікси , *ре-*, *-від-*, *супер-*, *гіпер-* тощо.

Наприклад:

демонетизація (англ. demonetization) – акт державної влади щодо позбавлення монети її сили як законного платіжного засобу обігу [52, с. 64].

демонополізація (англ. denationalization) – сукупність заходів, спрямованих на усунення монопольного стану підприємств різних галузей економіки [52, с. 64].

дерегулювання (англ. deregulation) – процес зняття або скорочення встановлених державою адміністративно-правових норм щодо економічної діяльності [52, с. 67].

демаркетинг (англ. demarketing) – вид маркетингу, в завдання якого входить зниження надмірного попиту на товар або послугу шляхом підвищення цін, припинення рекламних заходів щодо стимулювання продажу та ін. [52, с. 64].

ревалентність (англ. revaluation) – відповідність за змістом між інформаційним запитом та одержаним повідомленням [52, с. 263].

ревалоризація (англ. revalorization) – один з видів грошової реформи [52, с. 263].

ревальвація (англ. revaluation) – підвищення курсу національної або міжнародної грошової одиниці щодо валют інших країн [52, с. 263].

Серед термінів економічної науки доволі широко вживаними є поняття ‘девальвація’ та ‘ревальвація’, які застосовують для опису динаміки курсу валюти країни щодо валют інших країн. Ці терміни нерідко ототожнюють відповідно зі ‘знеціненням’ і ‘поцінуванням’ валюти.

Низка термінів бізнесу з’явилася в результаті варіантності префіксів і суфіксів. Такого роду варіантність у досліджуваній термінології представлена наступними прикладами:

а) префіксальна варіантність: *купівля – закупка – покупка, плата – виплата, надбавка – прибавка, субрахунок – розрахунок, рефінансування – перефінансування* тощо;

б) суфіксальна варіантність: *стабілізування – стабілізація, пролонгування – пролонгація, денонсування – денонсація, санування – санація, акумулювання – акумуляція, диверсифікативність – диверсифікація, планування – плановість* тощо.

Композити

Специфіку економічної терміносистеми зумовлює наявність у її складі термінів-композитів. Такі деривати становлять значну за обсягом частину в досліджуваній термінології, вони мають низку суттєвих переваг перед іншими номінаціями. Композити в – це складні найменування явищ, ознак та процесів, утворені шляхом поєднання в одну лексичну одиницю двох або трьох основ повнозначних слів, які повніше виражають нові поняття. Терміни-композити коротші за словосполучення й передають в одному слові два або більше понять відповідної галузі знань, виступаючи засобом мовної економії.

В аналізованому словнику приблизно 5% термінів є композитами за способом словотворення. Наприклад:

Конкурентоздатність (англ. produkt competitiveness) – характеристика товару, що відбиває його відмінність від товару(конкурента як за ступенем

відповідності конкретній суспільній потребі, так і за витратами на задоволення [52, с. 136].

конкурентоспроможність (англ. competitiveness) – можливість здійснювати свою діяльність за умов відкритого ринку і залишатися тривалий час прибутковим [52, с. 137].

Зібраний матеріал засвідчує, що основокладання є малопродуктивним способом творення українських економічних термінів. За своїм характером цей спосіб словотворення в досліджуваній термінології не відрізняється від аналогічних процесів у загальноживаній мові.

3.3. Неморфемні способи творення економічних термінів

3.3.1. Лексико-семантичний спосіб творення термінової лексики

Семантична деривація як процес має гносеологічну та лінгвістичну зумовленість. З погляду гносеології метафора та метонімія лежать в основі концептуального людського мислення, коли номінація пізнаваного предмета відбувається через порівняння (метафора) і зіставлення (метонімія) з уже пізнаним. У лінгвістичному аспекті семантичне термінотворення опирається на уже наявні найменування, які використовуються для вторинної номінації нових значень.

Дослідники терміносистем різних галузей констатують, що лексика термінологізується внаслідок вторинної номінації завдяки спеціалізації чи зміні семантики твірного слова і передбачає різні способи найменування:

- 1) доповнення семантики загальноживаного слова термінологічним змістом;
- 2) зміну семантики загальноживаного слова внаслідок переосмислення;
- 3) надання термінологічній лексиці змісту інших галузей [41, с. 137].

В аналізованому матеріалі виявлено 15 термінів, утворених лексико-семантичним способом:

компанія дочірня (англ. subsidiary) – корпорація, яка контролюється материнською компанією і має достатню кількість акцій, щоб призначити вище керівництво [52, с. 122].

компанія материнська (англ. Parent company) – компанія, що володіє контрольним пакетом акцій в інших компаніях [52, с. 124].

конкуренція чиста (англ. fair competition) – поняття, що характеризується великою кількістю фірм-учасниць ринкових відносин, стандартизованим продуктом, відсутністю контролю над ціною, вільним входом і виходом з галузі, відсутністю нецінової конкуренції [52, с. 141].

концентрація горизонтальна (англ. horizontal concentration) – процес зосередження в одній господарській організації ряду господарських одиниць або однорідних, не пов'язаних між собою технічно [52, с. 148].

перехресне субсидіювання (англ. Cross-subsidizing) – практика фіксації цін на рівні, що перевищує загальні середні витрати на виробництво товарів чи послуг у певній галузі за рахунок перерозподілу цінового навантаження серед різних груп споживачів [52, с. 228].

плаваюча процентна ставка (англ. floating interest rate) – процентна ставка по середньострокових та довгострокових кредитах, розмір якої не фіксується протягом усього строку кредиту, а переглядається через узгоджені між кредитором і позичальником проміжки часу залежно від зміни ситуації на відповідному кредитному ринку [52, с. 231].

портфель замовлень підприємства (англ. dealing portfolio) – це кількість продукції в асортименті, що повинна бути зроблена за визначений час і полеміка портфель замовлень підприємства продана (чи поставлена) покупцям на основі контрактів [52, с. 241].

портфель інвестицій (англ. Investment portfolio) – набір цінних паперів, якими володіє інвестор [52, с. 242].

Маємо зазначити, що метафоризація та метонімізація як способи творення економічних термінів дуже поширені, проте, на нашу думку, треба розрізняти, в якій мові цей процес відбувався, адже багато економічних термінів увійшли в українську економічну терміносистему через запозичення, переважно з англійської мови, тому іноді українській термін є калькою

англійського терміна, утвореного лексико-семантичним способом. Пояснимо наше твердження прикладами:

Валютний кошик (англ. Currency basket) – набір національних валют, який використовується при котируванні іноземної валюти, для визначення валютного курсу національної чи міжнародної (регіональної) валюти, – не викликає сумнівів, що термін утворений із вторинною номінацією загальноживаного слова ‘кошик’, проте як спосіб термінотворення саме в українській терміносистемі ми визначаємо в даному випадку калькування з англ. *Basket* [52, с. 62].

галопаюча інфляція (англ. Galloping inflation) – прискорене знецінення грошової одиниці, швидке падіння її купівельної спроможності. Вважаємо, що семантична деривація відбулася, але в мові-донорі, тоді як способом термінотворення в українській терміносистемі є калькування [52, с. 117].

контракт “жовтого собаки” (англ. yellowdog contract) – контракт, за яким працівник, якого взяли на роботу, не має права вступати до профспілки [52, с. 145]. Для носія української мови цей результат лексико-семантичної деривації не зрозумілий, метафора «не зчитується», адже вона не є елементом системи української мови, а тому ми вважаємо, що в даному випадку спосіб термінотворення в українській мові – калькування, запозичення.

3.3.2. Лексико-синтаксичний спосіб творення термінної лексики

Шляхом складання на базі власномовних і запозичених основ утворюються терміни-композиції. Композиція є головним засобом номінації відповідних понять в різних галузях знань, оскільки задовольняє ті вимоги, які висувають до терміна, адже складні слова, місткі за змістом і компактні за формою, здатні економно і водночас усебічно відображати ознаки, якості й характеристики різних об’єктів дійсності. А Ніколаєва та Л. Фоміна наголошують, що специфіка структури та семантики композитів полягає в особливостях синтаксичної сполучуваності кожної частини мови, лексичної сполучуваності слів [31, с. 38-41] і зазначають, що за характером граматичних зв’язків між компонентами складні слова поділяються на три основні групи:

- а) складні слова з підрядним зв'язком між компонентами (атрибутивні);
- б) складні слова з сурядним зв'язком між компонентами (копулятивні);
- в) складні слова з підрядно-сурядним зв'язком між компонентами (атрибутивно-копулятивні) [31, с. 40].

Атрибутивні терміни містять основне поняття і додатковий атрибут, атрибутивні терміни допомагають уточнити і конкретизувати смислове значення терміна, надаючи додаткову інформацію про нього.

В досліджуваному нами матеріалі фіксуємо:

агропромисловий комплекс (англ. agroindustrial complex) – це сукупність галузей промисловості, будівництва, сільського господарства, обслуговування і обігу, взаємопов'язаних технологічно, організаційно й економічно [52, с. 11].

довгостроковий платіж (англ. Long term payment) – оплата розрахункових документів, строкових зобов'язань за позичками банків до настання встановлених раніше чи визначених відповідними положеннями строків платежу [52, с. 77].

зовнішньоекономічна діяльність (англ. foreign economic activity) – сукупність експортно-імпортних операцій міністерств, відомств, підприємств, державних, кооперативних та інших організацій [52, с. 105].

фінансово-промислова група (англ. financial productive group) – сукупність юридичних осіб, які діють як основні та дочірні товариства або повністю чи частково об'єднують свої матеріальні й нематеріальні активи (система участі) на основі угоди [52, с. 331].

Атрибутивно-копулятивні терміни – один компонент виступає як атрибут, описує характеристики або властивості, а інший компонент вказує на основне поняття або об'єкт. В нашому матеріалі також наявні такі економічні терміни:

Бізнес-одиниця (англ. business unit) – окремо керований підрозділ компанії, що відповідає за всю діяльність, потрібну для розробки, виробництва і продажу однотипної продукції чи послуг [52, с. 24].

Бізнес-операція (англ. Business operation) – сукупність процедур від початку до завершення підприємницького задуму, проекту, тобто від вкладення первісних коштів і до одержання прибутку як кінцевого результату діяльності [52, с. 24].

Єврооблігації (англ. euromortgages) – боргові зобов'язання, що є одним із видів цінних паперів, які випускаються позичальниками при отриманні довготермінових кредитів на євrorинку [52, с. 90].

Єврокредити (англ. euromortgages) – міжнародні позики, що надаються великими комерційними банками за рахунок ресурсів євровалютного ринку [52, с. 90].

Єврочеки (англ. euromortgages) – чеки, що приймаються до оплати у будь-якій країні-учасниці європейської банківської системи «Єврочек», створеної у 1968 році. [52, с. 98].

Єдиноначальність (англ. unity of command) – у класичному менеджменті (Файоль) ідея про те, що в організації співробітник не може водночас мати більше одного керівника, перед яким він відповідає за доручену роботу [52, с. 92].

Імпортозаміщення (англ. Imports substitution) – заміщення імпорту вітчизняною продукцією [52, с. 110].

конкурентоспроможність (англ. competitiveness) – можливість здійснювати свою діяльність за умов відкритого ринку і залишатися тривалий час прибутковим [52, с. 139].

кредитоспроможність (англ. solvency) – наявність передумов для одержання позичок, спроможність повернути їх [52, с. 157].

ремонтпридатність (англ. Maintainability feasibility) – властивість товару, що полягає в здатності до запобігання причинам виникнення відмов, перебоїв, підтримання здатного до роботи стану шляхом проведення техобслуговування та ремонтів [52, с. 268].

Копулятивні терміни – обидва компонента композита однаково беруть участь у формуванні значення словотворчої конструкції і характеризуються

рівністю компонентів у частино-мовному відношенні та на рівні семантичної конкретності:

заява-зобов'язання (англ. Statement obligation) – документ, що використовується при кредитуванні банками підприємств та організацій як за простими, так і спеціальними позичковими рахунками [52, с. 101].

Бюджет-брутто (англ. gross budget) – форма побудови державного бюджету, коли прибутки і видатки показують у розгорнутому вигляді без сальдування зустрічних платежів, які мають місце в бюджетній системі держави [52, с. 30].

Бюджет-нетто (англ. net budget) – форма побудови державного бюджету, коли прибутки і видатки окремих бюджетів показують як сальдо, тобто з урахуванням зустрічних платежів [52, с. 30].

Грант-елемент (англ. grant element) – показник, що використовується у міжнародній статистиці для зіставлення умов надання різних кредитів (Credit) і позик (Loan) [52, с. 58].

Холдінг-компанія (англ. holding company) – різновид акціонерних товариств, що має на меті здійснення контрольних, управлінських, фінансово-кредитних та інших функцій стосовно сторонніх компаній і фірм шляхом придбання контрольних пакетів акцій при збереженні їхньої юридичної та оперативно-економічної самостійності [52, с. 339].

Досліджений матеріал демонструє, що складні терміноодиниці, зафіксовані в «Економічному словнику», утворюються за допомогою словоскладання й основоскладання (їх налічуємо близько 11% термінів, зафіксованих у словнику).

Морфолого-синтаксичний спосіб – це поява нового слова внаслідок переходу слів із однієї частини мови до іншої. До морфолого-синтаксичного способу термінотворення належить конверсія, що характеризується різноманітністю видів і типів (субстантивіація, вербалізація, прономіналізація, ад'єктивіація, адвербіалізація). В нашій картотеці, що базується на матеріалі

«Економічного словника», терміноодиниці, утворені таким способом не зафіксовані.

3.4. Структурні типи термінів-словосполучень

Мовознавці дотримуються думки, що термінами можуть бути і слова (симплекси – прості непохідні слова), і словосполучення.

Термін-словосполучення відрізняється від однослівного терміна змістом (смысловим показником). За допомогою словосполучень утворюються більш конкретні поняття, оскільки словосполучення – це перший етап в конкретизації лексичних значень слів.

Найчисленнішою групою українських термінів-словосполучень є дволексемні. Це пояснюється тим, що така структура відповідає самій природі терміна, який повинен давати найменування предметам або поняттям з найбільшою точністю і повнотою й бути якомога коротшим.

Більш поширеними серед двокомпонентних є поєднання іменника з простим, похідним та складним прикметником. Тип синтаксичного зв'язку – узгодження. Означенням переважно виступають відносні прикметники, зрідка – якісні. За своєю будовою прикметники-компоненти можуть бути як простими, так і складними. Дослідники вказують, що для термінологічних систем характерні словосполучення, які найчастіше утворюються за наступними моделями: 1) іменник + іменник; 2) прикметник + іменник; 3) дієслово + іменник.

Розглянемо моделі наявні в економічній терміносистемі і зафіксовані в «Економічному словнику»:

1. Іменник+іменник:

конверсія валюти (англ. Switchingcurrency) – обмін однієї валюти на іншу за чинним валютним курсом [52, с. 136].

конкурентоздатність продукції (англ. produkt competitiveness) – характеристика товару, що відбиває його відмінність від товару(конкурента як за ступенем відповідності конкретній суспільній потребі, так і за витратами на задоволення [52, с. 138].

крива досвіду (англ. experience curve) – модель, яка пояснює, що при нагромадженні досвіду фірма неухильно підвищує ефективність свого виробництва [52, с. 157].

ліквідність ринку (англ. market liquidity) – одна з основних характеристик ринку, що відбиває еластичний стан попиту та пропозиції, тобто постійна наявність на ньому платоспроможних покупців і продавців конкурентоздатних товарів, що дають можливість задовольнити суспільні потреби [52, с. 166].

погашення позичок (англ. paying off credits) – повернення позичальником коштів, одержуваних у тимчасове користування від банку або інших кредиторів [52, с. 132].

2. Прикметник + іменник (іменник+прикметник):

конвенційні ставки (англ. Conventiverates) – ставки митного тарифу, встановленого шляхом підписання спеціальної угоди (конвенції) між державами [52, с. 135].

конвертованість внутрішня (англ. internal convertibility) – перехід країни до ринкового розподілу іноземної валюти, що ґрунтується на відносно вільній купівлі(продажу її для юридичних та фізичних осіб [52, с. 136].

коносамент ордерний (англ. Warrantbill of lading) – коносамент, складений за наказом відправника або одержувача [52, с. 142].

коносамент застрахований (англ. insured bill of lading) – різновид коносаменту, застраховується у випадку перевезення вантажів у контейнерах [52, с. 142].

консолідовані рахунки (англ. consolidated accounts) – облікові документи, що являють собою узагальнення рахунків брокерської контори та її філій для оцінки загальної діяльності фінансової групи [52, с. 143].

латентна економіка (англ. latent economy) – різновид тіньової економіки, що має сильно виражений криміногенний характер [52, с. 161].

ліквідаційна вартість (англ. Liquidationvalue) – чиста сума, яку отримує підприємство в кінці строку експлуатації активу після вирахування витрат, пов'язаних з його вибуттям [52, с. 165].

маржинальний прибуток (англ. *marginal profit*) – це постійні витрати і операційний прибуток, тобто прибуток від продажу продукції [52, с. 174].

монетарна база (англ. *monetary base*) – сукупність елементів грошової маси, яка складається із суми грошей, що знаходяться в банках, на руках у приватних осіб, банківських депозитів у центральному банку [52, с. 191].

непрямий збут (англ. *indirect sale*) – збут товарів через посередницькі і торгові організації, що не залежать від виробника [52, с. 200].

операції банківські (англ. *Bankoperation*) – операції, що проводяться комерційними або депозитними банками, які розподіляються на пасивні, активні, комісійні та включають посередницькі операції [52, с. 210].

Серед досліджуваних терміноодиниць нами не зафіксовано жодного словосполучення, у складі якого є дієслово. Вважаємо, що це обумовлено специфікою словника, оскільки в ньому зафіксовані поняття, а вони термінологізовані переважно іменниками, в тому числі й віддієслівними іменниками, як то *погодження, погашення, позичання, фінансування* тощо.

Висновки до третього розділу

Аналіз структурно-семантичних та функціональних особливостей економічної терміносистеми свідчить, що ключову роль в утворенні термінів відіграє термінологізація та деривація, морфологічний, морфолого-синтаксичний та синтаксичний способи формування.

Одним із найзначніших джерел збагачення термінології є морфологічний спосіб, суть якого полягає в поєднанні афіксальних морфем з мотивованою основою слова. Серед способів термінологічної деривації провідна роль належить суфіксації;

Економічні терміноодиниці утворюються переважно за зразками продуктивних словотвірних моделей, інколи з порушенням законів системної продуктивності словотвірних типів. Частина термінів утворена за зразком непродуктивних або малопродуктивних типів. Саме завдяки конкретним словотвірним моделям можливе створення нових економічних термінів за

наявними в мові зразками, що забезпечує передбачуваність їхньої структурно-семантичної організації.

Формування української термінології підпорядковується загальним словотворчим законам мови. Оскільки у терміносистемі наявні запозичення та аналітичні конструкції, збагачення термінології виходить за межі словотвору.

Сучасна українська термінологія є неоднорідною за походженням, її значну частину складають терміни, що запозичені з різних мов, проте основою є власне українські словотвірні типи та номінації.

Як синхронна ознака терміна, мотивованість терміна чи термінологічного словосполучення є відносною ознакою і з внутрішньомовного погляду, і з огляду на позамовні фактори.

В аналізованому нами матеріалі представлені різні типи мотивації, проте найчисленнішою групою є терміни з прозорою мотивацією, яка впливає з внутрішньої форми слово загальнонаціонального ужитку.

Матеріал нашого дослідження дозволяє стверджувати, що серед термінів, утворених морфологічним способом, понад 25% становлять утворені суфіксальним способом.

Переважає більшість продуктивних афіксів термінологічної лексики є запозиченими з латинської, грецької, французької чи інших мов.

З-поміж найефективніших способів словотворення економічної термінологіки виокремлюємо такі: афіксацію (утворено суфіксацією понад 25% термінів; префіксацією 15% термінів), словоскладання (утворено 13% термінів), скорочення за абrevіатурним способом (8%); найменш поширеним способом є конверсія.

Серед двокомпонентних терміноодиниць найбільш частотним є поєднання іменника з простим, похідним та складним прикметником. Тип синтаксичного зв'язку - узгодження.

Серед досліджуваних терміноодиниць нами не зафіксовано жодного словосполучення, у складі якого є дієслово. Вважаємо, що це обумовлено специфікою словника, оскільки в ньому зафіксовані поняття, а вони

термінологізовані переважно іменниками, в тому числі й віддієслівними іменниками, як то *погодження, погашення, позичання, фінансування* тощо.

ВИСНОВКИ

Термінологічна лексика посідає важливе місце в словниковому складі української літературної мови, оскільки є показником рівня розвитку в суспільстві наукової мови, а отже, і науки загалом. Досконалість, багатство та стабільність термінологічної лексики свідчать про науковий прогрес у певній галузі знань, а також про можливість конкретної мови виражати нові наукові поняття. Система термінів кожної науки становить сукупність взаємопов'язаних елементів, які створюють стійку єдність і цілісність.

Українська економічна термінологія – складне і неоднорідне утворення, яке має системний характер, призначене забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері економічної науки та практики.

Термінологічна лексика окремих галузей науки об'єднується у спеціальні лексичні підсистеми – терміносистеми, які формуються на основі синонімічних, гіпонімічних (терміни, що позначають видові і родові поняття), антонімічних, конверсивних відношень.

Для економічної термінології, явища що динамічно розвивається, характерна поява нових терміносистем знання із специфічними когнітивними, номінативно-дериваційними, структурно-семантичними та функціональними параметрами.

У цілому для економічної терміносистеми української мови характерним є значний ступінь збігу термінологічних елементів (як однослівних, так і багатокomпонентних) з відповідними елементами терміносистем англійської мови. Це явище демонструє інтеграцію термінологічних систем, міжнародний характер науки та становлення у зв'язку з цим загального термінологічного фонду.

Найбільш поширеними способами терміноутворення у аналізованому економічному просторі в українській мові є запозичення з англійської мови, запозичення з міжнародного міжмовного фонду, а також утворення термінів на базі української літературної мови (морфологічний та неморфемний способи).

Економічні терміноодиниці утворюються переважно за зразками продуктивних словотвірних моделей, інколи з порушенням законів системної продуктивності словотвірних типів. Частина термінів утворена за зразком непродуктивних або малопродуктивних типів. Саме завдяки конкретним словотвірним моделям можливе створення нових економічних термінів за наявними в мові зразками, що забезпечує передбачуваність їхньої структурно-семантичної організації.

Формування української термінології переважно підпорядковується загальним словотворчим законам мови. Оскільки у терміносистемі наявні запозичення та аналітичні конструкції, збагачення термінології виходить за межі словотвору.

Аналіз структурно-семантичних та функціональних особливостей економічної терміносистеми свідчить, що ключову роль в утворенні термінів відіграє термінологізація та деривація, морфологічний, морфолого-синтаксичний та синтаксичний способи формування.

Одним із найзначніших джерел збагачення термінології є морфологічний спосіб, суть якого полягає в поєднанні афіксальних морфем з мотивованою основою слова. Серед способів термінологічної деривації провідна роль належить суфіксації;

В аналізованому нами матеріалі представлені різні типи мотивації, проте найчисленнішою групою є терміни з прозорою мотивацією, яка впливає з внутрішньої форми слова загальнонаціонального ужитку.

З-поміж найефективніших способів словотворення економічної термінологіки виокремлюємо такі: афіксацію (утворено суфіксацією понад 25% термінів; префіксацією 15% термінів), словоскладання (утворено 13% термінів), скорочення за аббревіатурним способом (8%); найменш поширеним способом є конверсія.

Серед двокомпонентних терміноодиниць найбільш частотним є поєднання іменника з простим, похідним та складним прикметником Тип синтаксичного зв'язку – узгодження.

Серед досліджуваних терміноодиниць нами не зафіксовано жодного словосполучення, у складі якого є дієслово. Вважаємо, що це обумовлено специфікою словника, оскільки в ньому зафіксовані поняття, а вони термінологізовані переважно іменниками, в тому числі й віддієслівними іменниками, як то погодження, погашення, позичання, фінансування тощо.

Упорядкування, унормування, кодифікація і уніфікація української економічної термінології належить до державотворчих процесів сучасної України.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні інших підсистем економічної термінології в семантико-функційному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багач І. Г. Історичні аспекти запозичення іншомовної термінології в процесі формування сучасної української економічної лексики. *The XXXIII International Scientific and Practical Conference «Trends in the development of science in the modern world»*, August 23-26, 2022, Graz, Austria. С. 302-305.
2. Булик-Верхола С. З. Основи термінознавства : навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. 160 с.
3. Вакуленко М. О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону : дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2020. 432 с.
4. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
5. Вовк А. О. Наукова мова і політика української термінології. 1979. Ч VII. С 88-100.
6. Грицьків А. В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англomовних фінансових термінів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
7. Д'яков А. С. Основи термінотворення : семантичний та соціолінгвістичний аспект. Київ : Видавн. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
8. Дудок Р. І. Термін та його структурно-семантичний потенціал. *Вісник Сумського державного університету*. № 3 (87). 2006. С. 119-123.
9. Жайворонок В. В. Термінологія в загальнономовному словнику. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 1998. С. 210-212.
10. Іващенко В. Л., Яценко Н. О. Галузеве слов'янське термінознавство функціонально-дослідницької парадигми кінця ХХ - початку ХХІ століть. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук, праць. Київ, 2013. Вип. 9. С. 5-26.
11. Іващенко В. Л. Періодизація історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні: традиційні виміри. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3 (1). С. 5-16.

12. Іленков А. Термінологія та її роль у представленні знань. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2009. № 648. С. 24-29.
13. Інструкція для укладання словників ІУНМ. *Вісник ІУНМ*. Вип. 1. 1928. С. 66-72.
14. Кияк Т. Проблеми тактики українського термінотворення. *Українська термінологія і сучасність* : матеріали II Всеукр. наук. конф. Київ, 1997. С. 19-23.
15. Козловський В.О. Термінологічні уваги. *Бібліотечний журнал*. 1926. Ч. 6-8. С. 17-25.
16. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. Львів: *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2018. Вип. 68. С. 3-10.
17. Кочан І. Українське термінознавство 1960-1990-х років. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 24-28.
18. Кравченко Т. П. Способи творення галузевих термінів на позначення понять економіки АПК. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка»*. Проблеми української термінології. 2011. № 709. С. 79-83.
19. Краснопольська Н. Л. Термінологізація та детермінологізація в українській терміносистемі менеджменту. *Записки з українського мовознавства*. 2016. № 23. С. 32-40.
20. Кришталь А. О. Вплив англіцизмів на сучасну українську науково-технічну термінологію. *Філологічні науки*. 2008. Вип. 16. С. 36-42.
21. Куньч З. Й., Фаріон І. Д., Васишин І. П., Литвин О. Г., Ментинська І. Б. *Український науковий термін: діахронний контекст*. Львів : Галицька видавнича спілка, 2019. 226 с.
22. Куньч З. Й., Фаріон І. Д., Микитюк О. Р., Городиловська Г. П., Харчук Л. В. *Українська реальність крізь призму терміна : монографія*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2019. 232 с.

- 23.Куньч З., Наконечна Г., Микитюк О., Булик-Верхола С., Теглівець Ю. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм : монографія. Львів: Галицька видавнича спілка, 2018. 180 с.
- 24.Лиса Н. С., Янкова Т. М. Структурно-семантичні особливості сучасної економічної термінології. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2013. Вип. 14. С. 62-71.
- 25.Мар'янюк Я. Основоскладання як спосіб термінотворення в українській термінології дизайну. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 208-211.
- 26.Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Серія : Проблеми української термінології / [відп. ред. Л. Полюга]. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2008. № 620. С. 100-103.
- 27.Масенко Л. К. Українська мова у ХХ столітті. Київ, 2005. 250 с.
- 28.Медведь О. «Історичний словник граматичної термінології» І. Огієнка як одна з перших спроб підсумувати розвиток української мовознавчої термінології . *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 1997. С. 205-208.
- 29.Непийвода Н. Ф. Детермінологізація як результат взаємодії загальнолітературної та термінологічної лексики: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1983. 167 с.
- 30.Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) : автореф. дис. ... докт. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 40 с.
- 31.Ніколаєва А., Фоміна Л. Специфіка творення термінів-комполітів та юкстаполітів у терміносистемі програмування, комп'ютерних мереж і захисту інформації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 38-41.
- 32.Огієнко І. Історичний словник української граматичної термінології. *Записки Українського наукового товариства у Києві*. Кн. I . Київ., 1908. С. 94-129.

33. Панчишин С. М., Грабинська І. В. Про типізацію та еволюцію економічних систем. *Бізнес Інформ*. 2009. № 8. С. 29-35.
34. Панчишин С., Грабинська І. Про вітчизняну терміносистему фундаментальної економічної науки. *Економічна теорія*. 2020. № 2. С. 99-115.
35. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.
36. Поліщук Т. В. Сучасна економічна термінологія у реферативних текстах РБК «Україніка наукова». *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху»*. Київ : Національна бібліотека імені В. І. Вернадського, 2019. 115 с.
37. Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). 2020. № 2. Ч. 2. С. 205-210.
38. Романченко А., Броннікова С. Парадигматичні відношення в термінології державного управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 57-61.
39. Селіванова, О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля К, 2010. 844 с.
40. Тараненко О. О. Лінгвістичні проблеми української термінології на сучасному етапі. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 1997. С. 3-7.
41. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм : монографія / З. Й. Куньч, Г. В. Наконечна, О. Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець. Львів : Галицька Вид. Спілка, 2018. 180 с.
42. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія]. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
43. Шаркань В.В. Питання про джерела та критерії унормування української наукової терміносистеми в публікаціях журналу «Основа» (1861-1862).

- Наукові записки. Серія Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 100. С. 489-494.*
44. Фаріон І. Д., Куньч З. Й., Василюшин І. П., Микитюк О. Р., Ментинська І. Б. Термінологічна актуалізація української мовної дійсності : монографія. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 232 с.
45. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія. Вид. 3-тє, допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 331 с.
46. Чорновол Г. В. Англізми в сучасній економічній термінології. *Культура слова*. Вип. 62. Київ : Вид-во Ін-ту укр. мови НАНУ, 2003. С. 47-51.
47. Шевельов Ю. О. Українська мова в першій половині двадцятого століття. Стан і статус. Нью-Йорк, 1987. 295с.
48. Sabrї M. T. Theories of Terminology: Their description, prescription and explanation. *Terminology*. 2003. No. 2. P. 163-199.
URL: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile>
49. Pearce, D. W. *The MIT dictionary of modern economics*. Cambridge, Mass : MIT Press. 486 p.

Словники та словникові видання

50. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів Київ : Вища шк., 1995. 360 с.
51. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / ред. С. В. Мочерний. Львів : Світ, 2006. Т. 1-2.
52. Економічний словник / Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Київ : Кондор, 2006. 355 с.
53. Словник економіста та підприємця / А. М. Туренко, І. А. Дмитрієв, О. С. Іванілов, І. Ю. Шевченко. Харків : ХНАДУ, 2018. 340 с.
54. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. 1-11.
55. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і словосполучень / С. П. Бибик, Г. М. Сюта; за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2005. 623 с.

56.Словник іншомовних слів / Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута, С. М. Морозов. Національний університет ім. Тараса Шевченка, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ : Наук. думка. 2019. 786 с.